

05

DRUŽSTEVNICTVÍ PRO 21. STOLETÍ

Pražská škola alternativ
Sborník 05

DRUŽSTEVNICTVÍ PRO 21. STOLETÍ

Pražská škola alternativ – Sborník 05

Vydavatel:

Ekumenická
Akademie
Praha

Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel./fax: +420 272 737 077
www.ekumakad.cz
www.fair-bio.cz

Grafická úprava:
Lukáš Silný

Vytlačeno na certifikovaném papíře
FSC (Forest Stewardship Council)
www.fsc.org

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Vydání financovala Nadace Rosy Luxemburgové.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti
příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat
za oficiální stanovisko Nadace Rosy Luxemburgové.

Rok vydání: 2012

ISBN 978-80-87661-02-4

05

DRUŽSTEVNICTVÍ PRO 21. STOLETÍ

Pražská škola alternativ – Sborník 05

OBSAH

ÚVOD:

Družstevnictví jako významný stabilizační faktor každé národní ekonomiky	3
Jiří Silný (Ekumenická akademie Praha)	
Družstevnictví – naděje na lepší svět na Pražské škole alternativ 2011–2012	4
Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)	
České družstevnictví v sevření dogmat odcházející civilizace	5
Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)	

HODNOTY A PRINCIPY DRUŽSTEVNICTVÍ

Úloha družstev v podpoře demokracie, zaměstnanosti a malé ekonomiky: Proč a jak začít s družstevním podnikáním?	7
Magdalena Hunčová (Klub samosprávného lidového podnikání)	
Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví	14
František Stočes (Alternativa Zdola)	
Kde peníze nejsou pánem, ale sluhou: Specifika financování družstev	25
Naďa Johanisová (Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno)	
Mezinárodní souvislosti družstevnictví	31
Jiří Svoboda (Družstevní asociace České republiky)	

Z PRAKTICKÝCH ZKUŠENOSTÍ DRUŽSTEVNÍHO PODNIKÁNÍ

Jak založit zaměstnanecké družstvo	38
Míra Luna	
Příběh ARKADIE	41
Josef Hon	
Kulturní noviny - první družstevní periodikum v České republice	43
Jiří Plocek (Kulturní noviny)	
Družstvo – jeho obsah a legální forma (Ze zkušeností Družstva lidových akcionářů)	45
Eva Krtková (Klub samosprávného lidového podnikání – společnost pro zaměstnaneckou participaci, o.s.)	

Na Pražské škole alternativ se podílejí:

Ekumenická akademie Praha	49
Alternativa Zdola	50
Eurosolar – národní sekce evropského sdružení pro obnovitelné zdroje	51
Masarykova demokratická akademie	52
ProAlt	53
Socialistický kruh – SOK	54
Socialistická Solidarita (SocSol)	55
česká koalice Social Watch	56
Nadace Rosy Luxemburgové	57

Družstevnictví jako významný stabilizační faktor každé národní ekonomiky

Jiří Silný (Ekumenická akademie Praha)

Pospolitě hospodaření, kdy se lidé sdružují, aby společně snáze uspokojili své potřeby, je nejstarší a nejpřirozenější formou ekonomické aktivity a rodové nebo komunitní způsoby hospodaření fungovaly po zdaleka nejdélejší období dějin lidského rodu a na mnoha místech se udržují dodnes. Z tohoto dlouhodobého hlediska je v současnosti převažující způsob hospodaření, který lze charakterizovat jako kapitalistický tržní systém, podivnou výjimkou. Vývoj, který započal dělbou práce a vynálezem peněžní směny, nahradil postupně spolupráci bojem všech proti všem a místo uspokojení lidských potřeb si dal za cíl maximalizaci zisku. Přineslo to sice dynamický rozvoj a růst ekonomické efektivity, ale zároveň i stále rostoucí nerovnost, plýtvání, ničení životů a přírody. Dnes tyto perverzní principy triumfují v globálním měřítku ale zároveň opakované a prohlubující se krize ukazují jejich hranice.

Proto roste také zájem o alternativy, které neusilují o růst Růstu, které nemají za cíl hromadění virtuálního bohatství a prohlubování závislosti na nesmyslném konzumu. Jednou z takových historicky osvědčených alternativ je družstevní hnutí, které má i u nás bohatou minulost. Ekonomická aktivita zaměřená na uspokojení potřeb těch, kdo se jí věnují, a založená na participaci všech při rozhodování je určitě způsobilejší naplňovat zásady udržitelnosti, nutné pro změnu dosavadního kolizního civilizačního kurzu.

Dějiny družstevnictví od druhé poloviny devatenáctého století do dnes ve světě i u nás mají období rozoje a útlumu, někdy i úpadku. Je to dané zejména tím, že i družstva se musí se svými výrobky a službami prosazovat na trhu a v prostředí, které se řídí jinými pravidly, než jsou solidarita a ekonomická demokracie. Velmi záleží na tom, v jakém právním a společenském rámci družstva existují. Dnes už řada zemí světa systematicky družstevnictví a jiné formy sociální nebo solidární ekonomiky podporují, protože pochopily, že jde o významný stabilizační faktor každé národní ekonomiky. Zejména výsledky družstevních spořitelů a bank v době finanční krize to potvrzují.

V českém prostředí nás čeká řada úkolů. Především jde o osvětové úsilí o změnu obecného mínění, které mylně spojuje družstevnictví výhradně s minulým režimem a z ideologických důvodů ho proto odmítá. S tím souvisí i legislativní úprava, ke kterým po roce 1989 došlo a které nedostatečně respektují specifickou družstevního podnikání. Družstva by zasloužila větší podporu, jako je tomu v řadě evropských zemí. Konečně je důležitá výměna zkušeností mezi stávajícími družstvy a podpora těch, kdo se do družstevního podnikání chtějí pustit.

Z těchto důvodů se Ekumenická akademie s dalšími partnery v rámci projektu Pražská škola alternativ družstevnictví věnuje, a proto také vydáváme tento sborník jako průběžnou informaci o tom, kam jsme dosud dospěli.

Družstevnictví – naděje na lepší svět na Pražské škole alternativ 2011 – 2012

Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)

U příležitosti Mezinárodního roku družstev 2012, vyhlášeného 64. Valným shromážděním OSN pod heslem „Družstva znamenají lepší svět“, uspořádala Pražská škola alternativ 27. února 2012 seminář na téma „**Stanou se družstevníci blanickými rytíři české ekonomiky?**“ a 25. května 2012 ve spolupráci s občanskou iniciativou Alternativa Zdola a s KSLP-Českou společností pro zaměstnaneckou participaci, o.s. celostátní workshop „**Úloha družstev v podpoře demokracie, zaměstnanosti a malé ekonomiky. Proč a jak začít s družstevním podnikáním?**“ (už 3. října 2011 se konal první seminář Rozvoj družstevního podnikání – naděje na lepší svět).

Účastníkům workshopu byla poskytnuta Výzva Evropského sociálního fondu pro předkládání grantových projektů v rámci Operačního programu lidských zdrojů a zaměstnanosti s názvem „Sociální ekonomika“ i nové znění legislativní úpravy družstevnictví v zákoně č. 90/2012 Sb. O obchodních společnostech a družstvech, které má platit od ledna 2014.

Výsledkem obou zmíněných počinů Pražské školy alternativ bylo shromáždění velkého množství obecných i praktických informací o historii družstevnictví, o rozsahu jeho rozvoje v současném světě i o jeho nových funkcích při řešení krizových jevů, které sužují světové společenství na začátku 21. století, a to i v těch nejvyspělejších státech světa.

Shromážděny byly také informace o vnějších i vnitřních problémech družstevního hospodaření, jejichž řešení je nutno věnovat pozornost, pokud se má tato forma hospodaření znovu rozšířit i v ČR a přinést jejímu obyvatelstvu nové pracovní příležitosti i sociální jistoty.

Výběr těch nejpodstatnějších informací přináší text tohoto sborníku. Videozáznamy semináře a workshopu jsou na www.ekumakad.cz nebo na www.alternativazdola.cz.

České družstevnictví v sevření dogmat odcházející civilizace

Vlasta Hábová (Alternativa Zdola)

V atmosféře silícího tlaku systémových pochybení panujícího společensko-ekonomického řádu současného světa na snižování životní úrovně i občanských práv pracujících lidí *nelze považovat za náhodné* vyhlášení OSN právě roku 2012 za Mezinárodní rok družstev pod heslem „Družstva vytvářejí lepší svět“. Řada programů mezinárodních konferencí ve významných, zejména evropských městech to potvrzuje. (Jen v březnu Berlín, Benátky, Brusel.) Svým malým dílem chce přispět k pochopení významu družstevnictví pro rozvoj moderní společnosti i předkládaný výběr z bohaté diskuse dvou počínů PŠA k problematice družstevnictví.

Avšak jádro veškeré diskuse k tomuto tématu lze zkoncentrovat do dvou základních směrů úvah. Uváděny byly argumenty na obhajobu objektivní nutnosti **souběžného** kombinovaného působení **kapitálotvorných** hospodářských organizací (klasických obchodních organizací, zaměřených primárně na růst zisku, kdy si kapitál najímá na práci lidí) s organizacemi **socio-tvornými** (neziskovými organizacemi družstevního typu, zaměřenými primárně na uspokojování lidských potřeb, kde si lidé ke své práci najímají kapitál); na druhé straně byl obhajován klasický sociálně demokratický názor, že masívním rozvinutím družstevnictví lze dosáhnout odstranění negativ kapitalismu a vybudovat socialismus.

Příznačné pro tuto diskusi však bylo, že argumentace obou stran nepřekračovala rámec vidění lidské společnosti prizmatem panující neoliberální ideologie, zacílené na obhajobu dnes už viditelně se rozkládající civilizace, založené na materiálně technické základně strojové průmyslové velkovýroby (industrializace). Pádnější důkaz o podmíněnosti lidského myšlení materiálními podmínkami lidského bytí aby člověk pohledal v zemi, kde byl montovkami a balírnami všeho druhu nahrazen aplikovaný výzkum, jenž zmizel spolu s celými rozvinutými výrobními obory, kde se základní výzkum bije o poslední drobkou z bohatého stolu nových českých i zahraničních finančníků a kde bylo družstevní hnutí násilně zahrnuto do kouta „sociální ekonomiky“ v českém pojetí, tj. jakési ekonomiky, vyhrazené pro invalidy. Ještě že Evropa neumí česky. Kabát z ostudy našeho slazení Evropě by už dávno byl prodloužen touto naší interpretací obsahu sociální ekonomiky. Neoliberálními předsudky, zakotvenými v naší legislativě (v úsilí o potlačení jakéhokoliv reliktu předsametového uspořádání naší společnosti), se nechávají mást ovšem i aktivisté levice, když proti těmto předsudkům hájí družstevní hodnoty a zásady hospodaření jinými předsudky, tj. poukazem na to, že cílem družstev je rovněž dosahování zisku a že rozdíl má být jen v tom, že podíl členů družstva na zisku má být stejný nebo aspoň méně diferencovaný.

Koronou diskuse v zajetí dogmat industriální civilizace byl ovšem poukaz na to, jako by potřeba vysoké koncentrace kapitálu např. v jaderných elektrárnách, farmaceutickém průmyslu, výzkumu apod. znemožňovala využití družstevních principů hospodaření, přestože nové inteligentní technologie umožňují rozsáhlou atomizaci produkčních procesů (kterou dnes ku

svému prospěchu hojně využívá právě jenom kapitál ke zvýšení rozsahu vyvlastňování výsledků práce pracujících).

Už z historie ovšem víme, že otrok si neuměl představit společnost bez otrokářů (kdo by mu poskytl živobytí?), nevolník si neuměl představit život bez krále a svého pána (kdo by mu poskytl půdu pro jeho živobytí?) a dnešní námezdník, občan, zcela osvobozený od jakéhokoliv produkčního majetku, si neumí představit život bez svého zaměstnavatele (kdo by mu platil mzdu, nezbytnou k jeho živobytí?). Český otrok moderní doby. Přes všechno „otevření hranic“ je mu materiálně i vzdělanostně (díky našim masmédiím) znemožňováno vidět z české kotliny pohyb ve vyspělém světě. A tož svou představu budoucnosti stále spojujeme s industriální civilizací, centrálně plánovitě řízenou geniální vládou odborníků (kognitariátu). Naše velkokapacitní montovny a balírny, rozvinutá šedá ekonomika, bobtnající nezaměstnanost, všeobjímající zadluženost a šířící se bezdomovectví: jak si v takových podmínkách představit, že *osvobozená práce v sociotvorných (tj. družstevních) podnicích dokáže přírodního bohatství lidské tvořivosti využít daleko efektivněji* a ohleduplněji nejen k uspokojování momentálních individuálních lidských potřeb, ale i k potřebné společenské akumulaci prostředků pro zajištění vývoje budoucího? Jak si něco takového představit v podmínkách, kdy po více než dvacetiletém „svobodném kapitalistickém vývoji“ svolává premiér lid do boje za zvýšení konkurenceschopnosti a inovace zcela stejně, jako kdysi „totalitní vlády“ (starší generace si jistě vzpomene na ekonomický evergreen pana prof. F. Valenty v dobách socialistického státního kapitalismu). I tady platí připomínka výroku slavného klasika Slavojě Žižeka: „Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška.“

Zatím se ale zdá, že růže pro realistickou vizi řešení palčivých problémů naší dnešní společnosti hned tak nerozkvetou úsilím českých myslitelů. Ani ty oranžové, ani ty rudé. Z čeho asi by měl být zhotoven žebřík, který by nám dovolil nahlédnout přes hradbu našich hor do zemí, kde upevňující se nová materiálně technická základna už vyjevuje možnosti svého využití pro další historický pokrok v emancipaci pracujících? Nebo snad budeme muset projít nejdřív novým peklem nějakého fašistického zotročení (což nové technologie samozřejmě také umožňují) až do samého konce tohoto závodu ke dnu?

HODNOTY A PRINCIPY DRUŽSTEVNICTVÍ

Úloha družstev v podpoře demokracie, zaměstnanosti a malé ekonomiky: Proč a jak začít s družstevním podnikáním?

Magdalena Hunčová (Klub samosprávného lidového podnikání)

Úvodem

Co je to družstvo, otáží se mnozí z nás, neboť dodnes tu přežívá zpolitizovaná představa o “totalitních” Jednotných zemědělských družstvech typu sovětského sovchozu. Proč bychom si měli z něčeho takového brát příklad?

Nehledě na to, že nic není jen černé nebo bílé, dodnes u nás existuje, a často úspěšně hospodaří, řada družstev v různých oborech, která přečkala centrálně plánovanou ekonomiku totalitního období, ekonomický tlak globalizovaného trhu i nevěli našich vlád po roce 1990. Ve světě je družstevní spolčování a hospodaření celkem běžné; družstva přitom bývají podporována jak pravíci, tak levíci, neboť právě ona jsou projevem jak demokratičnosti, tak podnikavosti nejširších lidových vrstev. Chytré státy podporují družstva proto, aby se lidé mohli o sebe postarat ve spolčení sami, stačí jim k tomu vytvořit příznivé podmínky. Mnohé státy proto poskytují daňové úlevy na výnosy vytvořené družstvem na trhu, neboť vědí, že družstvo své zisky použije především k stabilizaci svého hospodaření (vkladem do rezervního fondu), k podpoře sociálních potřeb svých členů a komunit a k rozvoji družstevnictví obecně. Šetří tak státní kasu. Mnohé státy evropské patnáctky mají družstevní principy v ústavě, mají zakotveny principy družstevní identity v zákonech či dokonce mají pro rozvoj sociální ekonomiky, jíž je družstevnictví součástí, samostatné ministerstvo. Ačkoliv OSN, OECD i Evropská komise doporučovaly zemím střední a východní Evropy podržet si družstevní sektor i po roce 1990 jako “státní poklad”, situace se tu vyvíjela poněkud odlišně od těchto doporučení – vlády spíše respektovaly doporučení Mezinárodního měnového fondu ohledně zásadní privatizace. Družstva dnes u nás nemají svůj zákon, jejich regulace obchodním zákoníkem je jen politickým ústupkem opozici. Družstevní majetek, který je svou podstatou soukromým vlastnictvím spolku a měl by být proto v tržní ekonomice vládou respektován, byl z vůle státu transformačním zákonem 42/1992 Sb. privatizován na soukromý majetek individuální (což je markantní zejména

u družstev bytových). Kterási akademická studie svého času dokladovala, že na transformaci vydělali pouze notáři, neboť na jejich služby padlo až 40 % majetku zemědělských družstev. Mnohá družstva přežila a mnohá prosperují. Už to samo o sobě dokládá sílu družstevní ekonomiky jako takové.

Dnes, v době finanční krize, se znovu ohlížíme k družstevním myšlenkám a praxi, protože právě družstva se zdají být tím fenoménem, který dokáže svým členům průchod krizí usnadnit. Evropská komise dokonce nedávno doporučila svým členům podpořit přeměnu krachujících podniků na družstva a podniky vlastněné svými zaměstnanci všude tam, kde je vysoká nezaměstnanost. Nelze také přehlédnout, že masivní financování rozvoje sociální ekonomiky v období 2007 – 2013 z Evropského sociálního fondu mělo rozvoj družstevního sektoru významně podpořit. Je na vině hlubší neznalost pojmů, anebo je to politická nevěle, že u nás k aplikaci uvedeného doporučení ani k dostatečně účelnému využití zdrojů z těchto fondů nedošlo?

Pojmy, principy a hodnoty družstevnictví

Družstvo je anglicky *“cooperative”*, chorvatsky *“zadruga”*. První název se týká hospodaření, druhý název společenství osob, které se k činnosti sdružily. Starý rakouský zákon, který platil i v našich zemích, se nazýval *zákon o výtěžkových a hospodářských společenstvech*. „Výtěžek“ tu znamenal výnos z aktivity vedoucí k obživě osoby a její rodiny, „hospodářský“ znamenalo, že se užítku dosahovalo prostřednictvím nějaké ekonomické aktivity, často na trhu. Zajímavé definice najdeme i ve slovnících a encyklopediích. Základní představu, a nejen o tom, co je to družstvo, ale také o tzv. sociálním podniku, si můžeme vytvořit zejména prostudováním Deklarace družstevní identity vydané Mezinárodním družstevním svazem (ICA) v roce 1995.

Družstevní identita autentických družstev podle deklarace ICA (1995)

Definice: Družstva jsou autonomní asociací osob dobrovolně sdružených za účelem jejich společných ekonomických, sociálních a kulturních potřeb a aspirací, skrze jimi vlastněný a demokraticky řízený podnik

Základní znaky: Družstva jsou založena na skutečné svépomoci, svéprávnosti, demokracii, rovnosti, členství a solidaritě

Principy: Družstevní principy jsou směrnicí družstevních hodnot v praxi, a to:

- 1. princip: Dobrovolné a otevřené členství:** Družstva jsou dobrovolnými organizacemi, otevřenými všem osobám schopným využít jejich služby a ochotným akceptovat odpovědnost plynoucí z tohoto členství, a to bez ohledu na pohlaví a bez sociální, rasové, politické či náboženské diskriminace.
- 2. princip: Demokratické (členské) rozhodování:** Družstva jsou demokratickými organizacemi, ovládanými svými členy, aktivně participujícími na strategii družstva a na jeho rozhodovacích procesech. Muži a ženy, činní ve volené reprezentaci, skládají

úcty členské základně. Členové družstva mají primárně rovná volební práva (jeden člen – jeden hlas) a družstvo je demokraticky organizováno na všech úrovních.

3. princip: Ekonomická participace členů: Členové rovně přispívají ke kapitálu svého družstva a demokraticky jej řídí. Alespoň část kapitálu je obvykle ve společném majetku družstva. Členové družstva obvykle dostávají omezené náhrady za upsaný kapitál, pokud je dostávají vůbec a pokud je tento podmínkou členství. Členové umisťují přebytky do vybraných nebo všech následujících užitků: pro rozvoj jejich družstva, nejlépe do zvýšení rezerv, kterých část může být nedělitelná; a to ku prospěchu členů podle podílu jejich účasti v záležitostech družstva; a k podpoře ostatních aktivit schválených členstvem.

4. princip: Autonomie a nezávislost: Družstva jsou autonomní, svépomocné organizace řízené vlastními členy. Uzavírání smluv s jinými organizacemi včetně vlád, nebo zvyšování kapitálu z externích zdrojů, musí být vedeno v rámci demokratického rozhodování členy družstva a podpory družstevní autonomie.

5. princip: Vzdělávání, výcvik a informace: Družstva zajišťují vzdělávání a výcvik svých členů, volené reprezentace, manažerů a zaměstnanců tak, aby mohli efektivně přispívat k rozvoji jejich družstva. Informují širokou veřejnost – zejména mladé lidi a vůdčí osobnosti – o podstatě a výhodách družstevnictví.

6. princip: Kooperace družstev: Družstva prospívají svým členům co neefektivněji a posilují družstevní hnutí, spolupracujíc společně na úrovni místních, regionálních a mezinárodních struktur.

7. princip: Společenský prospěch: Družstva pracují ku prospěchu (trvale udržitelného) rozvoje svého širšího společenství v rámci politik schválených svými členy.

Zdroj: <http://www.ica.coop/coop/principles.html> (1. 10. 2002) – autorský překlad Magdalena Hunčová

Ve Slovníku naučném F. L. Riegera z roku 1862, tj. před vydáním „c.k. družstevního zákona“, nalezneme tuto definici: „V článku Spolčování poukázali jsme k tomu, kterak ovšem možná jest reakce se strany mužův práce proti úkazu moderního života hospodářského, že nyní velký kapitál jednotlivcův stal se pánem práce tím, že jejího spolčování zmocnil se co páky svých účelův vlastních. Poukázali jsme též k tomu, že prakticky provésti dá se takováto reakce tím, když mužové práce spolčí své malé kapitály v kapitál velký a svoji kombinovanou práci podrobí tomuto vlastnímu velkému kapitálu...“¹

Roku 1873 byl vydán Zákon 70/1873 ř. z. o v ý d ě l k o v ý c h a h o s p o d á ř s k ý c h s p o l e č e n s t v e c h , který ještě pojem družstvo nepoužívá. V § 1 se konstatuje: „*Ustanovení tohoto zákona dlužno použiti na spolky s neuzavřeným počtem členů, jichž účelem jest podporovati výdělek nebo hospodářství svých členů společným provozováním závodu nebo poskytováním úvěru (společenstva výdělková a hospodářská), jako jsou spolky záložní a úvěrní, spolky pro nákup surovin a skladištní, společenstva výrobní, spolky spotřební a společenstva bytová a pod.*“ Judikatura k tomuto paragrafu vysvětlovala, že tyto spolky nejsou obchodní společnostmi, nemohou být tedy zapšány do obchodního rejstříku.

Družstva jsou dnes ve světě a Evropskou komisí chápána jako součást tzv. *sociální ekonomiky*,

1 Rieger, F. L (1862). *Slovník naučný*, díl osmý. Praha: I. L. Kober. Praha, s. 178

jako specifický *sociální podnik* (ve svém obsahu, nezávisle na své právní formě), a to vedle *vzájemně podpůrných spolků a/nebo fondů a sdružení* (osob a/nebo zájmu).

Sociální zde znamená sociotvorný, podporující růst sociálního kapitálu zejména místních komunit a společenstev, obcí.

Ekonomika znamená činnost spojenou s hospodařením s aktivy a pasivy.

Podnik znamená inovativní organizovanou aktivitu, kde osoby (ve sdružení) jsou aktivní a ochotné nést příslušná ekonomická rizika.

Družstvo (dtto sociální podnik) je tedy charakteristické svou *dvojakostí*, tj. tím, že je zároveň spolčením osob (ke společnému užítku) a zároveň *podnikem*, ovládaným tímto sdružením, resp. spolkem.

Je založeno na *členském základě*, kde členové rozhodují demokraticky,² na principu 1 člen = 1 hlas. Tito členové si ustavují pro společné rozhodování a hospodaření *stanovy* (kde si uvedou vše, co není v jiných specifických zákonech, tj. způsob volby a rozsah odpovědnosti svých zástupců, záležitosti týkající se vstupu nových členů, členského vkladu, ukončení členství, způsob rozhodování o svém podniku a jeho cílech a rozdělení zisku apod.). Vnitrodružstevní demokracie je však náročná. Na registraci rozhodovacích postupů a rozhodnutí (tedy na průkaznost a organizaci), na čas. Vždy tu musí být nějaká vůdčí autorita a myšlenka, která je v čele či v pozadí. Členové se účastní členským vkladem, často odpovídají až do výše celého svého jmění.

Družstvo je zásadně otevřené pro všechny zájemce, bez ohledu na věk, pohlaví, rasu, národnost, politickou či náboženskou příslušnost. Jak se bránit, aby tato otevřenost nevedla k nepřátelskému převzetí či k "rozmělnění" soudržnosti a odpovědnosti? Lze ji efektivně omezit např. ustanovením ve stanovách, že členem se může stát jen ten, kdo je důvěryhodný (např. již v družstvu předtím pracoval nebo se účastnil spotřeby), že je odborně způsobilý vykonávat práci v družstvu, kooperovat nebo se jinak účastnit (stanovy průmyslového družstva v Matrei, Rakousko)³. Členové mohou ze stanov ručit i další roky po ukončení členství. Členství je obvykle dobrovolné (společenstva vlastníků bytových a nebytových jednotek mají členství ze zákona povinné).

Družstvo by mělo být zásadně autonomní na vládách a jeho členové by měli dokonce rozhodovat také o všech smlouvách a dohodách s "třetími" osobami. Na druhé straně se musí orientovat na trhu a být konkurenceschopné, a družstevnictví bývá také politicky zneužíváno (pozitivně či negativně). Například dánská vláda proto nechává veškeré vnitřní normy farmářských družstev na členech, resp. na jimi přijatých stanovách – jde přece o zájmy a odpovědnost těchto členů. Spolčeným farmářům je ponecháno právo rozhodnout, koho jmenují ředitelem svého podniku (např. mlékárny anebo jatek) a jak naloží s výnosy podniku – jak se ocení dodávky v daném množství a kvalitě, a kolik bude činit odměna ředitele (ten rozhoduje o tom, koho zaměstná, co vyrobí, kde to prodá a odpovídá za dodržení hospodářských a daňových zákonů).

Družstva by měla vytvářet sítě a kooperovat s jinými družstvy, jejich centrály, bankami a dalšími neziskovými subjekty – to je jejich konkurenční výhoda na trhu. Měla by dbát na

2 Demokraticky lze rozhodovat, ovládat, nikoli řídit – spojení „demokratické řízení“ je jen nesprávným překladem z angličtiny, znemožňujícím pochopit pojem a jev. Viz také Hunčová, M. (2007): Manažerské účetnictví. Ostrava: Mirago.

3 Abrahámová, V. (1996): *Několik poznámek ke stanovám výrobního družstva v Matrei. Otázky hospodářské samosprávy*. KSLP, Praha (použito stanov „der Genossenschaft, GWM-Gerstewerk Matrei z roku 1990), s. 27-30

vzdělávání svých členů, funkcionářů a zaměstnanců, měla by přispívat k ekonomické, sociální a kulturní úrovni svého společenství, obce, regionu, národa, státu.

Družstva jsou ve světě ceněna jako *“škola malé demokracie a malého podnikání”*, jako *“obránce morálky a nositel důvěry”*, jako *“humanizátor trhu”* a *“umravňovatel vlád”*. Předpokládá se, že čím strukturovanější je občanský sektor, jehož jsou družstva legitimní součástí, čím více je viditelný členský prvek a prvek vzájemné podpory a svépomoci, o to je vyšší úroveň důvěry v dané společnosti. Tato důvěra je nezbytná pro civilizovanost celé společnosti a ekonomiky, pro hladké fungování smluvních vztahů na trhu. Koresponduje to pozitivně s tzv. odpovědností vlád (government accountability) a negativně s prokorupčností prostředí a tendencí k totalitě. Je tedy mnoho důvodů (kromě těch praktických, jako je zaměstnat sebe a další osoby, uživit se), proč vědět, co to družstva jsou, proč jejich rozvoj podporovat a proč je zakládat či do nich vstupovat. Blíže k problematice družstevních hodnot a mezinárodních souvislostí, k financování aktivit družstev v rámci alternativních finančních zdrojů či z vládních prostředků, a také k právním otázkám zakládání a existence družstev, včetně očekávání změn z rekodifikace občanského práva, se věnují další příspěvky tohoto sborníku.

Jak začít

Pokud má být založeno nové družstvo, a platilo to tak i v dobách rozkvětu tohoto sektoru u nás za první republiky, platí to i v mnoha zemích světa dodnes, musí si zájemce či zájemci promyslet následující body:

Víze - jaké a čí ambice, potřeby nebo tužby chceme naplnit, a také, jaké zdroje (věcné a lidské) na to máme k dispozici. K ujasnění může napomoci tzv. SWOT analýza (vnitřní a vnější příležitosti, vnitřní nedokonalosti a vnější hrozby), případně první kroky tzv. sedmikrokového rozhodovacího algoritmu (1. kdo jsem, kde jsem a co mohu, dokážu a chci; 2. jaký je můj cíl – v alternativním vyjádření; 3. shromažďování informací, hodnocení, výběr optimálního cíle a cesty k němu; 4. organizace postupu vč. ekonomické rozvahy a ustavení struktury vč. zpětných vazeb; 5. realizace záměru)⁴. Je vhodné ujistit se *“jak a proč to dělají jinde”* u nás a ve světě, jaké pro zamýšlenou aktivitu platí zákonné normy, jaká je situace na trhu atd. Vhodné je také najít takové know how, které umožní naplnit *“tržní mezeru”*, trvalejší výnos a zajištění i sociálních potřeb členů a jejich komunit.

Realizace – výběr vhodné právní formy, ustavení organizace v souladu se zákony – sestavení přípravného výboru a návrhu stanov, splnění podmínek registrace, nábor členů a zaměstnanců, získání zdrojů financování pro start (zejména členské vklady, dary, dotace a projektové podpory, vhodné úvěry a půjčky) a zdrojů financování provozu (včetně svépomoci členů a zaměstnanecké práce, kooperace ke snížení nákladů, výnosů z realizace výkonů na trhu, parametrické dotace atd.), zajištění tvorby fondů, tvořících *“polštář”* hospodaření (rezervní fond, u nás také nedělitelný fond apod., včetně vzájemně podpůrných fondů sdružených v sítích a sdruženích). Členové by měli očekávat zejména mzdu, jsou-li současně zaměstnanci, která může být vázána i na výkon (tzv. Lohndividenda, zde se nejedná o dividendu ze zdaněného zisku), případně *“restituce”* u spotřebních družstev či jiné výhody jako odměnu za spotřebu výkonu družstva apod.

4 Hunčová, M. (2007): Manažerské účetnictví. Ostrava: Mirago

Kontrola – v družstvech je obvyklé, že mají vedle voleného představenstva též volenou Kontrolní komisi, která dohlíží na správnost dodržování pravidel při rozhodování a na hospodaření družstva. Dříve u nás a dosud v jiných zemích fungoval také tzv. institut revize, kdy se revidovalo, zda družstvo je dosud družstvem a nestává se svou podstatou již jiným subjektem (akciovou společností, komanditní společností či příspěvkovou organizací apod.), a zda tedy je nárok na specifické zacházení státu s družstvem.

Právní forma družstva ještě nezajišťuje naplňování jeho družstevních hodnot. Pro poněkud chudé a zároveň neprůhledné právní prostředí v ČR se jako družstva mohou etablovat i organizace s jinými záměry, včetně dosahování zisku z vloženého kapitálu či z rizikových obchodů, a naopak formu družstva mohou zvolit i organizace, které nenalezly vhodnější právní formu (např. nájemně podpůrný fond, podnik vlastněný zaměstnanci apod.). Případně obsahem svých hodnot se může "družstvo" realizovat jako např. občanské sdružení, zakládající k naplnění potřeb a ambic svých členů a jejich komunit různé školské právnické osoby, s.r.o., apod. – viz např. Arkadie, společnost pro komplexní péči o zdravotně postižené, o.s., Teplice (<http://www.arkadie.cz>).

Dovětek

Družstva jsou u nás dosud přitažlivou formou sdružování a hospodaření, jak dokládají příklady nově vznikajících družstev, viz například webové stránky Svazu českých a moravských výrobních družstev – sociální družstva. Dobrým příkladem může být například Družstvo lékáren Jihlava (<http://www.dlekaren.cz>), 1. Severočeské družstvo zdravotně postižených v Děčíně (<http://www.1sdzp.cz>), či Templářské sklepy Čejkovice, vinařské družstvo (<http://www.templarske-sklepy.cz>). Trh ani stát jim existenci neulehčuje, a přece fungují. Nelze počítat s tím, že by se družstva mohla stát nástrojem politického převzetí moci leviců, anebo vzorem podnikání na trhu pro neoliberály. Lze však mít za to, že jejich úloha a hodnoty jsou dosud aktuální, a možná aktuálnější nežli před několika lety. Nově přibyla družstva tzv. sociální, naplňující potřeby i třetích osob za podpory vlád – například zaměstnávání a socializaci imigrantů v Itálii, zakládání školek a domovů důchodců ve Švédsku, družstevní nemocnice v Japonsku, či aktivní příspěvek spotřebních družstev k podpoře ekologie (náklad nad 14 tun musí po železnici ze zákona podpořeného těmito družstvy), podpora zaměstnanosti družstevní korporací Mondragon v Baskicku – Španělsko, či zajištění koloběhu peněz vydělaných na venkově tamtéž (sítě Raiffeisen v Rakousku).⁵

Literatura:

- Abrahámová, V. (1996): Několik poznámek ke stanovám výrobního družstva v Matrei. Otázky hospodářské samosprávy. KSLP, Praha
Hunčová, M. (2006): Družstva a jejich role v tržní ekonomice. Ústí nad Labem: UJEP;
Hunčová, M. (2007): Manažerské účetnictví. Ostrava: Mirago

⁵ Hunčová, M. (2006): *Družstva a jejich role v tržní ekonomice*. Ústí nad Labem: UJEP; Hunčová, M. (2007): *Sociální ekonomika a sociální podnik*. Ústí nad Labem, UJEP; Hunčová, M. (2010): *Ekonomický rozměr občanské společnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR

Hunčová, M. (2007): *Sociální ekonomika a sociální podnik*. Ústí nad Labem, UJEP;
Hunčová, M. (2010): *Ekonomický rozměr občanské společnosti*. Praha: Wolters Kluwer ČR
Rieger, F. L (1862). *Slovník naučný*, díl osmý. Praha: I. L. Kober. Praha
<http://www.1sdzp.cz> (20.5.2012)
<http://www.arkadie.cz> (20.5.2012)
<http://www.dlekaren.cz> (20.5.2012)
<http://www.ica.coop/coop/principles.html> (1.10.2002)
<http://www.templarske-sklepy.cz>. (20.5.2012)

Kontakt:

Ing. Magdalena Hunčová, Ph.D.
KSLP, Praha
mhuncova@hotmail.com

Demokratické rozhodování – základ úspěšnosti družstevnictví

František Stočes (Alternativa Zdola)

1. Historická spjatost družstevnictví s demokracií

České družstevnictví má za sebou již téměř dvě století starou tradici svého rozvoje. A přesto dnes již málokdo ví, že česká družstva dokázala kdysi zrealizovat tak náročné projekty, jako byla Petřínská rozhledna nebo Posázavský pacifik. V dobách první republiky družstevničil celý národ. Příkladem budiž založení Pražské ZOO: v roce 1919 byla na schůzi matematicko-přírodovědeckého poradního sboru při ministerstvu školství a národní osvěty zvolena komise, která se ujala přípravných prací k založení pražské zoologické zahrady. V roce 1922 věnoval velkostatkář Alois Svoboda Praze pozemky v Tróji s tím, že na nich má být vybudována také ZOO. Profesor Jiří Janda byl po roce zmíněným ministerstvem pověřen, aby zahájil přípravné práce. V roce 1926 pak vzniklo Hospodářské, nákupní a stavební družstvo Zoologická zahrada a začalo se oplocovat a stavět.

Také dnes už česká veřejnost neví, že československá velkokapacitní JZD byla koncem osmdesátých let minulého století zcela konkurenceschopná vůči západoevropskému zemědělství; a kdyby nebyl násilně zlikvidován Agrokombinát Slušovice, měl by dnes podle svého bývalého předsedy Františka Čuby obrát 150 miliard korun.⁶

Se vznikem a rozšiřováním praktického družstevnictví v průmyslově vyspělých evropských zemích je ale již od poloviny devatenáctého století spojována naděje na přerod kapitalismu v sociálně spravedlivější společnost – socialismus. Především staří socialisté, F. Lassale, E. Bernstein, L. Blanc, Ch. Gidé, ale částečně i Marx a Engels vnímali družstvo jako socialistický subjekt, kde je každý družstevník „kapitalistou“, který pobírá dividendu ze zisku a tudíž zde nedochází ke kapitalistickému vykořisťování; a zastávali názor, že družstevní podnikání v konkurenci s kapitalismem ekonomicky zvítězí, a tak se evolučně prosadí socialismus.

Byla to pionýrská doba plná kvasu, nadějí a zklamání. Tzv. společenstva, dělnické asociace, kooperativní společnosti či společenské dílny čili družstva spotřební, nákupní, spořitelní, úvěrová a výrobní živelně vznikala, ale i beznadějně zanikala. Nejméně zisková byla právě družstva výrobní, jejichž výrobky nebyly konkurenceschopné produktům privátní výroby, a pokud dosáhla rozměru družstevní továrny, beznadějně hynula na demoralizaci či nefunkčnost demokracie. Hledala se různá vysvětlení těchto selhání a viněn byl dokonce i znemravňující vliv kapitalistického světa, v němž družstva podnikala. Zajímavý postřeh přináší E. Bernstein v knize Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie, který cituje Marxovo doporučení: „Aby se zabránilo, aby společnosti kooperativní nezvrhly se v obyčejné měšťácké společnosti komanditní, měli dostati všichni dělníci od nich zaměstnaní ať akcionáři ať nikoli, podíl rovný. Bylo příznáno jen jako dočasný prostředek, aby akcionáři dostávali mírný úrok.“

⁶ Slušovice by dnes vydělávaly 150 miliard, tvrdí Čuba. Užívá si důchodu. http://zpravy.idnes.cz/slusovice-by-dnes-vydelavaly-150-miliard-tvrdi-cuba-uziva-si-duchodu-1f2-/domaci.aspx?c=A101027_domaci_kot

Co zjevně chybělo, byli profesionální družstevní manažeři a organizační zkušenosti. Nicméně se ukazovalo, že nejlépe se dařilo (opět Bernstein) „oněm výrobním společenstvům, která, financována odborovými jednotkami a konsumními spolky, nevyroběla povýtečně pro zisk zřízení, nýbrž pro zisk širší obecnosti, k níž zřízení jako členové přináleželi anebo mohli slušeti, chtěli-li tak – tedy vždy forma, která se blíží socialistické myšlence.“ Koncem devatenáctého století byla již některá družstva natolik zdatná, že donutila místní kapitalistické konkurenty, aby zlepšili pracovní podmínky svých zaměstnanců. Charles Gidé pak v roce 1898 vyhlásil stoletý program socializace a vzniku „družstevních republik“.

Tuto vizi družstevního socialismu si podržela předválečná česká sociální demokracie. Všechny její aspekty vyjádřil v geniální zkratce předseda ČSSD A. Hampl, když na sjezdu v roce 1930 řekl: „Když se mluví o socializaci, je nutno tento požadavek definovati jako snahu o právní a hospodářskou změnu majetkového a výrobního procesu, tak, aby každý, i ten poslední dělník, měl vědomí, že pracuje na svém – ať již tato kolektivita je naším heslem, tedy onou nebezpečnou cestou, která ohrožuje nepřátelské posice, pak si musíme uvědomit, že nezávist, ne nevráživost musí býti hnací silou, nýbrž hluboké přesvědčení, že dosavadní mzdový systém je v souladu s demokracií, s kulturní a mravní úrovní dělnické třídy.“⁷

Hamplovi i idejím prvorepublikové ČSSD se dostalo zajímavé satisfakce v osmdesátých letech ve Španělsku. Tehdy Baskicko získalo autonomii a jeho vláda přemýšlela, do jakého společenského proudu zařadit známé mondragonské družstevníky. (Příběh Mondragonských družstev⁸) Oficiální názor byl, že nikam, protože jejich činnost je v souladu s družstevní demokracií. Všeobecně bylo uznáno, že vzhledem k demokratičnosti vlastnictví, rozhodování a sdílení informací, jsou družstevníci socialisté, a to v nejhlubším a nejušlechtlejším významu slova socialistický.

2. Likvidace demokratického základu družstevnictví v ČR v devadesátých letech dvacátého století

21. srpna 1990 na Václavském náměstí prezident Havel zahřimal: „Krajně temné slušovické žilky nenápadně prorůstají celým naším potravinářstvím. Znovu a znovu se tím potvrzuje, že naše revoluce není dokončena. Naopak to hlavní se musí teprve stát.“

A stalo se. Nejen mezinárodně prosperující slušovický agrokombinát byl násilně paralyzován a rozbit. Státem nařízenou privatizací a restitucemi byla družstva v roce 1992 převedena na režim akciových společností či transformována na družstva privátních vlastníků, ve kterých o podstatných věcech, jako je volba představenstva či schvalování účetní uzávěrky, mívá každý člen tolik hlasů, kolik vlastní podílů; kapitálový základ těchto pseudodružstev opět dostal vládu nad lidmi – členy společenství; takže o těchto nejvýznamnějších záležitostech se pak hlasuje podle velikosti složeného podílu; čímž mizí demokracie, založená na principu 1 člen = 1 hlas.

7 21.Český Godesberg / Obsah programové diskuse na XV. Sjezdu, dr. Jiří Malínský, Masarykova demokratická akademie. http://www.masarykovaakademie.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=150&Itemid=38

8 1956-2008 The MONDRAGON Co-operative Experiencie. <http://www.mondragon-corporation.com/LinkClick.aspx?fileticket=8DgFasIOs0%3d&tabid=406>

Odpovědné družstevní intelektuální elity připustily, že tento ústup od družstevních principů pokračuje i v současnosti. S vysvětlením, že družstvo je podnikatelský subjekt a jestliže do něj někdo investuje například milion a jiný pouze deset tisíc, pak je lidské, že onen milionář chce mít víc hlasů na to, aby si svou investicí kontroloval. A mnohá družstva, například družstvo v Lukavci, prý mají stovky zaměstnanců bez statutu družstevníka.⁹ Navíc práva zaměstnanců jsou ošetřena Směrnici rady č. 72 z roku 2003.¹⁰

Takovéto pojetí připadá již z hlediska obvyčejného selského rozumu jaksi nedružstevní. Jednak již existují obchodní společnosti, respektující ono „lidské“ pojetí, kdy si investor podle výše své investice „kupuje“ i adekvátní počet hlasů, umožňujících mu tuto formu kontroly své investice, například akciová společnost. Jenomže na založení akciové společnosti je potřeba složit základní kapitál minimálně dva miliony korun, zatímco v případě družstva pouhých padesát tisíc. Takže v druhém případě (pokud je schopen to prosadit) stanovy takovému investorovi umožní koupit si hlasy dle výše své investice, a onen milionář má podstatně vyšší rozhodovací právo než by měl v akciové společnosti. Družstevní principy sem, družstevní principy tam.

3. Nutnost návratu k demokratickému základu družstevnictví v rámci EU.

Tato absurdita českého družstevnictví je v příkrém rozporu s mezinárodními standardy, přijatými ILO a ICA, jejichž členem ČR je. V rozporu je to i se standardy eurodružstva (SCE), s Nařízením rady (ES) č. 1435/2003 ze dne 22. července 2003 o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE).¹¹

V článku 59/1 Hlasovací právo se jednoznačně uvádí, že: „Každý člen SCE má bez ohledu na počet svých podílů jeden hlas.“ Výjimky jsou pro družstva finanční popř. pojišťovací. Práva zaměstnanců (nedružstevníků) jsou „ošetřena“ v čl. 59/4 následovně: „Umožňují-li to v okamžiku vstupu tohoto nařízení v platnost právní předpisy členského státu, ve kterém má SCE sídlo, **mohou stanovy umožnit** účast zástupců zaměstnanců na valné hromadě nebo na schůzi úseku nebo oddělení za předpokladu, že zástupci zaměstnanců nebudou dohromady disponovat více než 15 % hlasovacích práv.“

Ve své studii v rámci projektu Involve¹² se Bruno Roelants (generální tajemník Evropské konfederace družstev a podniků vlastněných zaměstnanci – CECOP) zabývá analýzou základních principů zaměstnaneckého/výrobního družstva a sociálního družstva a poznamenává: „Stejně jako existuje totální harmonizace mezi podnikem a aspekty společenství na družstevní

9 Patrně Dřezovpracující družstvo Lukavec, které dokonce vlastní 3 dceřiné firmy. <http://www.ddL.cz/>

10 SMĚRNICE RADY 2003/72/ES ze dne 22. července 2003, kterou se doplňuje statut evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců. http://www.mpsv.cz/files/clanky/1424/sr_2003_072.pdf

11 Nařízením rady (ES) č. 1435/2003 ze dne 22. července 2003 o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:17:01:32003R1435:CS:PDF>

12 Projekt Involve, anglická verze, (The involvement of workers in worker cooperatives, social cooperatives and other worker-owned enterprises in Europe) http://www.cecop.coop/IMG/pdf/INVOLVE_EN_LV.pdf

12a Projekt Involve: česká verze http://www.cecop.coop/IMG/pdf/INVOLVE_CZ_CV.pdf#http://www.cecop.coop/IMG/pdf/INVOLVE_CZ_CV.pdf

úrovni, existuje také totální harmonizace mezi dvěma aspekty charakterizujícími členy družstva. **V zaměstnaneckém/výrobním družstvu není možné oddělit aspekt "zaměstnanec" od aspektu "člena", neboť oba charakterizují zaměstnance - člena: ve skutečnosti jakékoliv oddělení těchto dvou aspektů by bylo v rozporu s absolutní podstatou existence družstva.**" (tučně zvýrazněno – F. Stočes).

Bruno Roelants pak doplňuje: **„Ještě více bližší pracovnímu aspektu otázky je to, že distinktivní pojem zaměstnanec-člen má nevyhnutelně za následek jiný typ pracovních vztahů než u konvenčního pracovního vztahu za mzdu (kdy zaměstnanci nejsou osobami, které vlastní, řídí a kontrolují podnik), nebo u pracovního vztahu v rámci samostatného podnikání (kdy zaměstnanci vlastní, řídí a kontrolují jejich mikro-podniky, avšak individuálním způsobem). Tato skutečnost činí "zaměstnanecké vlastnictví" (pojem zaměstnanec-člen je kvalifikován na mezinárodní úrovni) třetím hlavním typem pracovního vztahu ve světě.** Přes stále malé množství tohoto typu pracovního vztahu v porovnání s ostatními dvěma modalitami, zaměstnanecké vlastnictví má zvláštní charakter, co se týká udržitelnosti zaměstnání, ekonomické demokracie, zdokonalování vědomostí, sociální integrace, místního a regionálního rozvoje, a proto činí užitečným se jím velmi pečlivě zabývat, zvláště z hlediska zapojení zaměstnanců. (tučně zvýrazněno – F. Stočes).

Roelantsova analýza 1. družstevního principu:

Dobrovolné a otevřené členství

Proto by se mělo usilovat, aby členy družstva se stal maximální počet zaměstnanců, kteří pro družstvo pracují. Sto procent to však nebude téměř nikdy, poněvadž někteří z nich si nepřejí stát se členy družstva, dále to není možné u subjektů vykonávajících sezónní práce, jejichž zaměstnanci pracují dočasně. Členy družstva se rovněž nemohou stát zaměstnanci zbavení občanských práv, která jsou pro členství nezbytná. **„V tomto případě se jedná o odsouzené osoby nebo o osoby mentálně nezpůsobilé, které jsou zaměstnány v některých sociálních družstvech,“** uvádí Roelants a zdůrazňuje: **„V každém případě je důležité zabezpečit, aby podstatná část zaměstnanců se stala členy a nebyl tak ztracen charakter zaměstnaneckého/výrobního družstva. To je důvod, proč na mezinárodní úrovni bylo schváleno pravidlo, že většina zaměstnanců musí být členy družstva.“** ("Všeobecným pravidlem je, že práce je vykonávána členy družstva. V důsledku toho je většina zaměstnanců v daném zaměstnaneckém/výrobním družstvu podniku členy družstva a naopak").

Svou analýzu 1. družstevního principu končí Roelants konstatováním, že tento princip „... znamená dynamiku, co se týká nasazení zaměstnanců: ve skutečnosti rozdíl mezi zaměstnanci-nečleny a zaměstnanci-členy družstva se neustále vyvíjí směrem k rostoucí integraci nečlenů do členské struktury.“ (tučně zvýrazněno – F. Stočes).

Roelantsova analýza 2. družstevního principu:

Demokratické řízení družstva členy

Roelants uvádí: „Jedním z hlavních znaků odvozených od tohoto principu je skutečnost, že členům družstva, kteří investovali více finančních prostředků než ostatní členové, není udělen více než jeden hlas.“

V případě zaměstnanců-členů družstva má demokratický management mimořádný význam, co se týká zapojení pracujících (účast a zřejmě také informace a konzultace), činíce toto

zapojení nezbytně intenzivnější než u jiného typu podniku: **zaměstnanci-členové družstva volí demokraticky členy představenstva neboli osoby řídící podnik.**“ (tučně zvýrazněno – F. Stočes)

Roelants pokračuje: „Lze argumentovat tím, že, jako v každém demokratickém procesu, lidé mohou více nebo méně aktivně využít této situace. **Avšak vzhledem k tomu, že v zaměstnaneckém/výrobním družstvu jsou osoby zapojené v demokratickém procesu rovněž členy plnicími výrobní procesy podniku, mají tyto osoby tendenci k mimořádnému uvědomování si hmotných zájmů a tedy spíše k aktivnímu prosazování demokracie.**“ (tučně zvýrazněno – F. Stočes)

Roelantsova analýza 3. družstevního principu:

Ekonomická členská participace

„...Participace každého zaměstnance-člena družstva na akciovém kapitálu může být symbolická (např. € 1,00) nebo podstatná (např. ekvivalent jedné roční mzdy), ale vždy uděluje participaci na vlastnictví podniku, které je, samozřejmě, mimořádně významné z hlediska zapojení zaměstnance v zaměstnaneckém/výrobním družstvu a v sociálním družstvu. Limitovaná kompenzace za upsaný kapitál je zpravidla podobná bankovnímu úroku a je určena pro udržení nominální hodnoty akcií a na náklady způsobené pravidelnou inflací.

Kooperativní vlastnická struktura však není pouhý součet individuálních vlastnictví každého člena. Kooperativní vlastnictví směšuje individuální vlastnictví (členů) s kolektivním vlastnictvím (družstva jako celku).

Tento fakt vysvětluje, proč část přebytečných finančních prostředků podniku určená do rezervního fondu nemůže být rozdělena během doby působení družstva, v četných státech dokonce ani po jeho likvidaci. Zdrojem tohoto ustanovení je přesvědčení, že družstvo nepatří pouze jeho současným členům, nýbrž rovněž jeho členům minulým i budoucím. Členství v družstvu musí být posuzováno z časové perspektivy, z hlediska generací. Tento mezigenerační koncept je mimořádně cílevědomý v případě zaměstnaneckých a sociálních družstev, neboť angažovanost zaměstnanců musí být rovněž hodnocena z hlediska tohoto mezigeneračního konceptu: zaměstnanci-členové prostřednictvím procesu zaměstnaneckého zapojení (informace, konzultace a účast) pokračují v práci předcházejících zaměstnanců-členů a připravují družstvo pro budoucí zaměstnance-členy.

To je jeden z důvodů, proč Světová deklarace o zaměstnaneckých/výrobních družstvech zdůrazňuje nezbytnost zaměstnaneckých/výrobních družstev *‘Přispívat ke zvyšování kapitálu a přiměřenému růstu nedělitelných rezervních fondů a prostředků’*.

Nezávisle na rezervních fondech, limitovaná část ročních přebytečných finančních prostředků je přidělena členům družstva ve formě dividend. Tento mimořádný finanční nástroj je často předmětem nedorozumění: není to ani úrok, ani výnos z investic, ale kompenzace. V zaměstnaneckém/výrobním družstvu navýšení přebytečných finančních prostředků na konci roku znamená, že odměny za práci zaměstnanců-členů byly příliš nízké a že z toho důvodu vyžadují korekci. Zaměstnanci-nečlenové družstva jsou zpravidla vyloučeni z procesu rozdělování dividend. V tomto případě existuje možnost předložení námitek poukazujících na fakt, že tyto zaměstnanci se rovněž podíleli na pracovním úsilí a že nebyli dostatečně odměněni za tuto práci. Ve skutečnosti je tento fakt jedním z důvodů, proč v některých zaměstnaneckých/výrobních družstvech dostávají i zaměstnanci-nečlenové družstva dividendy podle pracovních výsledků.

Na druhé straně, u specifických odměn za práci zaměstnanců-členů musí být brán ohled na pracovní dobu, která je podmíněna jejich podnikatelskými povinnostmi.“

Roelantsova analýza 5. družstevního principu:

Vzdělání, odborná příprava a informace

„Družstva zabezpečují vzdělání a odbornou přípravu svých členů, zvolených zástupců, manažerů a zaměstnanců takovým způsobem, aby se mohli efektivně podílet na rozvoji jejich družstev.“ Roelants připomíná: **„Podpora a prosazování vzdělání a odborné přípravy je logický důsledek druhého a třetího principu: účast na řízení podniku (zvláště osob zvolených do představenstva podniku, které přicházejí přímo z továrních dílen) vyžaduje rozhodný přístup k odborné přípravě. Kromě toho, specifický typ zapojení zaměstnance do zaměstnaneckého/výrobního družstva vyžaduje sám o sobě speciální přípravu za účelem náležité implementace.**

Současně není vzdělání a odborná příprava pouze pomocným aspektem implementace druhého a třetího družstevního principu: oba tyto principy jsou samotným jádrem družstevní filosofie... Ve skutečnosti mohou být družstva považována za vzdělávací hnutí a zaměstnanecká/výrobní družstva za školy sociálně orientovaného podnikatelství. V oblasti angažovanosti zaměstnanců je to velmi důležité, neboť vlastní investice do lidského kapitálu je absolutně fundamentální pro realizaci procesu zapojení zaměstnanců.“ (tučně zvýrazněno – F. Stočes).

4. Co vyplývá z analýzy generálního tajemníka CECOP B. Roelantse?

Z Roelantsovy analýzy jasně plyne význam zachování všech prvních tří principů družstevní identity (zejména druhého a třetího principu) v kontextu se vznikem a funkcí principů dalších. Je zřejmé, že pokud valná hromada a stanovy neumožní demokratické řízení a solidární vlastnění družstva včetně solidární participace všech členů družstva na ekonomických výsledcích, pak nelze očekávat existenci a působení vnitrodružstevní solidarity ani solidarity nadstavbové.

Investoři, kteří takovéto pseudo-družstvo ovládají, mají evidentně zájem na co nejvyšším privátním výnosu své investice a budou se tudíž chovat jako tradiční privátní podnikatelé. Maximalizace jejich výnosu pak závisí na co nejnižších nákladech včetně mzdových („ždímání“ zaměstnanců a prohlubující se mzdové rozdíly), na úspoře „zbytečných“ investic vynakládaných na vzdělávání zaměstnanců či dokonce na mezigenerační solidaritu, atd. Pokud takový „družstevní investor“ není solidární se svými spolupracovníky, pak lze těžko očekávat jeho péči o rodiny zaměstnanců natož péči o region či dokonce spolupráci s jinými družstvy, ústící ve vznik družstevních korporátních subjektů nebo dokonce ve zřízení vlastního univerzitního či finančního ústavu.

V důsledku absence solidarity vycházející z druhého a třetího družstevního principu nelze samozřejmě očekávat ani vyšší nasazení, kvalifikovanost a solidaritu zaměstnanců, takže takový „družstevní“ subjekt si počíná jako tradiční nedružstevní privátní obchodní společnost. Je-li veden osvícenými podnikateli Baťova typu, investuje i do vzdělávání či sociálních potřeb (klíčových) zaměstnanců eventuálně do regionu, což je v nynější éře tvrdě liberalizace ovšem vysoce iluzorní. Proč investovat do zvyšování kvalifikace zaměstnanců, když si

kvalifikovanějšího pracovníka, vzdělaného za peníze státu, lze jednoduše najmout (pokud se stávající pracovník sám nevzdělává) a místo investic do regionu jsou naopak žádané daňové a další úlevy.

A nakonec lze říci, že takovýto „družstevní“ subjekt je v konkurenci s privátními obchodními společnostmi znevýhodněn, zejména pokud jde o jeho vlastní rozvoj a expanzi včetně fúzí apod. Zachovávání družstevního statutu je sice užitečné pro zabezpečení původní investice včetně patrně nepříliš lukrativního výnosu; nicméně tito investoři mohou těžko konkurovat nynějším privátním subjektům, jejichž vlastníci mají zcela jasné a flexibilní podnikatelské záměry, budují týmy „workoholických“ manažerů (obvykle singles nepečujících o rodinu) a podnikají bez skrupulí, pokud jde o korupci a lobbystické propojení s lokální či státní správou.

5. Jaká je konkrétní situace v Evropě a v ČR?

Konkrétní situaci z hlediska respektování principů družstevní identity v Česku lze těžko hodnotit, poněvadž každé družstvo může mít vlastní stanovky a navíc jsou zde družstva organizovaná v Družstevní asociaci ČR (DAČR) a současně družstva, která nejsou členy a jichž je patrně mnohonásobně více. Nicméně vysoce zajímavé informace poskytuje v úvodu zmíněný průzkum v rámci projektu Involve v bodě 3 (The involvement of workers in social and workers cooperatives - results of the research based on a sample of enterprises – December 2007 report by DIESIS),¹² který se zaměřuje na respektování prvních tří principů družstevní identity, byť nebylo vždy upřesněno, o jaké podniky se jedná (zda jde o výrobní družstva invalidů či družstva průmyslová apod.).

Pokud jde o poměr zaměstnanců-nečlenů, anglická verze projektu Involve uvádí, že s výjimkou Slovenska, kde zaměstnanci-nečlenové představují 51 %, je v ostatních zemích maximálně 30 % zaměstnanců-nečlenů a minimálně 70 % zaměstnanců-družstevníků (např. ve Finsku) a průměr v rámci sítě CECOP je 21 % zaměstnanců-nečlenů ku 79 % zaměstnanců-družstevníků.

Není bez zajímavosti, že v důsledku restrukturalizace a změny stanov stoupl například v italském družstvu CIR během několika let počet zaměstnanců-členů z 1 000 na 3 200 z celkového počtu 5000 zaměstnanců. Později měl CIR, zabývající se stravováním, vytvořenou strukturu již v 15 italských regionech a při celkovém počtu 7 000 zaměstnanců zde bylo 3 200 členů družstevníků.

Anglická verze navíc obsahuje tabulku jednotlivých zemí a údaje z ČR, dodané Svazem českých a moravských družstev (SČMVD), jsou více než pozoruhodné. Z 19 430 pracovníků výrobních družstev (patrně organizovaných v SČMVD) je celých 18 600 družstevníků a pouhých 830 jsou zaměstnanci-nečlenové (tzn. 96 % ku 4 %). S tímto faktem ovšem poněkud kontrastuje informace o stovkách zaměstnanců nečlenů v jediném členském družstvu, což by mohlo vyrovnávat eventuelní 100 % členství u družstev invalidů.

Pokud jde o dodržování druhého družstevního principu, studie v rámci projektu Involve sděluje, že představenstvo se ve Francii schází 3-6x ročně, ve Velké Británii dokonce až 50x ročně. V Itálii a ČR to je 1x měsíčně. V ČR existuje „demokratická zvláštnost“ v tom, že přijatá rozhodnutí nejsou sdělována členům. Čeští družstevníci však mají možnost vytvářet si speciální nástroje, např. přijetím dualistických modelů jako formy kontroly výkonného orgánu (např. formou stínového představenstva složeného např. ze smluvních zaměstnanců

nemajících statut družstevníka a teoreticky i vedením odborových organizací). Nástroje pro řádné volby družstevních orgánů jako volební řád, volební komise a právo každého družstevníka kandidovat jsou v ČR v souladu s evropskými družstevními principy. Na druhé straně však zde nejsou nástroje pro posílení účasti aktivní i pasivní členské základny. V českých družstvech neexistují odbory, takže žádný zaměstnanec družstva zde není odborově organizován. Poměrně zvláštní i příznačné je konkrétní zachovávání především třetího principu, tzn. ekonomické participace na dělbě zisku formou dividend apod., z čehož plyne jak demokracie při rozhodování tak nadstavbové principy. Čili pokud v družstvu s například 100 družstevníky např. 99 družstevníků vlastní celkem 99 podílů (každý družstevník jeden podíl) a onen stý družstevník vlastní podílů 101 či dokonce 10 000, pak sbohem demokracie, sbohem participace, sbohem solidaritě, sbohem i nadstavbový šestý a sedmý princip družstevní identity. Česká verze projektu Involve^{12a} uvádí, že ve Francii může být formou dividend přerozděleno 45 % ročního finančního přebytku a v České republice 55 %, s tím, že většina přebytku jde do rezerv. Údaj o ČR je zcela nejasný, poněvadž současný Obchodní zákoník pouze nařizuje, že minimálně 10 % zisku musí být odvedeno do nedělitelného fondu (§ 235 Nedělitelný fond), čili až 90 % zisku lze vyplatit. Anglická verze ještě uvádí, že všechna dotazovaná družstva v ČR rozdělila v průběhu 3 roků mezi členy dividendy v průměrné výši 16,7 % z celkového přebytku. Daleko zajímavější však je další údaj sdělující, že všechna česká družstva členům (podílníkům) současně vyplatila peněžní odměny (v poměru odpovídajícím sumě vloženého podílu), a to v celkové výši 68 % z celkového zisku. To znamená, že přičte-li se k tomu 10 % nedělitelného fondu (celkem 84,7 %), pak jim na investice, na potřebné fondy a sociální programy zbylo pouhých 15,3 % ze zisku. Naproti tomu 25 % italských družstev v té době dividendy vůbec nevyplácelo s odůvodněním, že veškerý zisk byl reinvestován. Navíc, např. ve Francii, se dividendy vyplácí i zaměstnancům-nečlenům.

Pak v českých družstvech nespíše nezbyvá na sociální a další benefity, poskytované hojně západními družstvy členů i jejich rodinám (zdravotní a penzijní připojištění, návratné půjčky), financování vzdělávacích a kulturních akcí apod. Ve Francii navíc hradí náklady na školení a finanční příspěvek pro politické reprezentanty družstev, kteří uspěli ve volbách, aby se mohli plnohodnotně účastnit politického života.

Česká výrobní družstva mají solidní výsledky, pokud jde o strukturované vzdělávání členů po celou dobu jejich pracovní činnosti, a prý komunikují s lokálními zájmovými subjekty (školy, samospráva), ale to je vlastně vše.

Mimořádně zajímavý je však další údaj, sdělující, že v posledních třech letech zmíněná česká družstva kromě dividendy v průměrné výši 16,7 % svým členům (podílníkům) současně navýšila hodnotu jejich vložených podílů o 68 %. Takový příspěvek vypadá na první pohled vysoce chvályhodně a skutečně chvályhodný je v družstvech, jejichž členové platí a vlastní stejný podíl (a investoři pobírají ze své investice úrok podobný úroku v bance). Např. v Mondragonské družstevní korporaci (MCC) musí každý nově přijatý družstevník složit stejný podíl, který např. v roce 2009 činil 13 380 euro. Pokud by v takovém případě došlo k navýšení o 68 %, tak by se o 68 % (čili o 9 098 euro) zvýšil podíl všech MCC družstevníků a stoupl by na 22 478 euro. Což je solidární a motivující.

Jako kontrastní si lze představit následující případ. V roce 1990, kdy průměrný plat v ČR činil asi 3 000 Kč, vložil jeden družstevník do družstva majetek v podobě několika notebooků v celkové tehdejší ceně 1 milion korun, takže jeho vložený podíl by činil 1 milion korun. Pokud by růst hodnoty podílů činil každé tři roky oněch 68 %, pak dnes by výše jeho podílu činila

63 456 220 Kč. Naproti tomu družstevník, který by tehdy vložil podíl v hodnotě 10 000 korun, by dnes vlastnil podíl v hodnotě 377 713 korun. Přitom onen notebook by měl za 10 let v podstatě nulovou hodnotu a byl nepoužitelný. Další deprimující skutečností by bylo, že v roce 2014 by onen první družstevník odčerpал ze zisku družstva 43 milionů 150 tisíc korun (ten druhý 256 tisíc). Což by bylo nesolidární a demotivující.

6. Ekonomické výsledky družstevního podnikání v ČR

Jak vypadá výkonnost dnešního českého družstevnictví? Posuzována budou jen výrobní, spotřební a zemědělská družstva sdružená v Družstevní asociaci České republiky (s výjimkou družstev bytových). Členskou základnu Svazu českých a moravských výrobních družstev v současnosti tvoří celkem 225 družstev. V roce 2007 to bylo 253 družstev, z toho 45 výrobních družstev invalidů.¹³

Zajímavé je, že roční obrat všech stavebních a textilních (a pletařských) družstev je prakticky stejný jako obrat družstev elektrikářských, autodružstev či družstev chemických a plastikářských (od 1,5 miliardy po 2,4 mld.). Mírně nadprůměrná jsou kovodružstva a družstva nábytkářská a dřevozpracující (3,5 – 5,7 mld.). Celkový obrat všech výrobních družstev sdružených v SČMVD byl v roce 2007 18,9 mld. korun.

Uváží-li se, že jen Agrokombinát Slušovice měl v roce 1989 obrat sedm miliard korun, zisk sedm set milionů korun (v tehdejších cenách), provozoval vlastní banku, zaměstnával téměř sedm tisíc lidí a jeho nynější odhadovaný obrat by podle bývalého předsedy činil 150 miliard korun,⁶ pak to opravdu není slavné. Nejsou zde navíc patrné tendence ke sdružování či kooperaci na regionální bázi nebo podle druhů výroby, tak, jak to v prvních fázích realizovala mondragonská družstva či jak to požaduje Světová deklarace o výrobních družstvech.¹⁴

K SČMVD dlužno připojit Svaz českých a moravských spotřebních družstev (SČMSD) a jeho výsledky (například skupina COOP) v roce 2009: celkový maloobchodní obrat 54 spotřebních družstev byl 27,2 mld. Kč. Celkem zde bylo 16.000 zaměstnanců spotřebních družstev a téměř 3 000 prodejen. Skupinu COOP dále tvoří Družstevní leasingová společnost s majetkovou účastí SČMSD - Czech Rent a Car, Manažerský institut COOP a 11 družstevních škol učňovských a středních.

Z podnikatelských sekcí Družstevní asociace České republiky nutno nakonec zmínit Zemědělský svaz České republiky (ZSČR), který sdružuje především zemědělská a odbytová družstva a společnosti zabývající se zemědělstvím a navazujícími činnostmi. Jeho strukturu tvoří (ne vždy je tvořen družstvy a ne všechna družstva jsou členy ZSČR): 382 zemědělských a odbytových družstev, 446 dalších právnických osob (s.r.o., a.s.), 111 fyzických osob a 31 ostatních členů. Sdružuje zhruba 42 % všech zemědělských pracovníků v ČR, kteří obhospodařují 1,2 milionů hektarů, tzn. zhruba 34 % veškeré zemědělské půdy v ČR. Celkový obrat a zisk se na webových stránkách nepodařilo dohledat a implementaci družstevních principů v těchto subjektech nelze posoudit.¹⁵

13 Webové stránky Družstevní asociace ČR: <http://www.dacr.coop/>

14 Naše zemědělství hledá peníze tam, kde nejsou, tvrdí někdejší šéf JZD Slušovice <http://www.novinky.cz/domaci/265680-nase-zemedelstvi-hleda-penize-tam-kde-nejsou-tvrdi-nekdejsi-sef-jzd-slusovice.html>

15 Mezinárodní bulletin 2011 Zemědělského svazu ČR <http://www.zscr.cz/o-nas/tiskove-zpravy-a-vystoupeni/sborniky-a-bulletiny/bulletin-2011-a1972581>

Závěr

Jak vidno, družstevní hnutí se po roce 1989 jeho ideologickým odpůrcům nepodařilo zničit, byť o to usilovali prostředky politickými, legislativními a dokonce i formou represe (viz rozbití Slušovického agrokombinátu a perzekuce jeho předsedy F. Čuby). Na druhé straně české družstevnictví ani zdaleka neplní svoji zcela nenahraditelnou ekonomickou, sociální a společenskou roli.

Důvodů je několik. Jedna z příčin je na straně samotných družstevníků a je jí nedůsledné realizování principů družstevní identity v praxi družstev, která se tak stávají pseudo-družstvy se všemi souvisejícími neduhy a defekty vedoucími logicky spíše k ekonomické stagnaci než k rozvoji a expanzi. To je však ten nejmenší problém, který družstvům brání stát se vlivným hráčem na národohospodářské scéně Česka.

Daleko závažnější skutečností je, že družstevnímu hnutí v ČR zcela chybí politická a v důsledku toho i společenská a ekonomická podpora a jak se ukazuje, příliš tu nezmohou ani vlivné instituce, jako je OSN či Mezinárodní družstevní svaz. Mezinárodní rok družstev, který OSN vyhlásila pro rok 2012 pod heslem „Družstva budují lepší svět“, nevyvolal sebemenší zájem vlivných médií ani politických stran. Tristní a podivné je to především u elit ČSSD, jejíž vrvorepubliková elita byla ztělesněna mj. socialisty A. Hamplem a F. Modráčkem jako následníky nemarxistických socialistů (mj. L. Blanc, F. Lassale, CH. Gidé či E. Bernstein), kteří rozvoj družstevnictví chápali jako socializaci i jako historickou misi sociální demokracie.

Mezinárodní družstevní svaz vyzval v roce 2005 vlády, aby u podniků, které jsou v konkurzu, restrukturalizaci, privatizaci či zahajovacími projekty, více dbaly na jejich transformaci na družstvo. A aby zakládaly příslušné finanční fondy, které by tuto operaci umožňovaly. Kolik bylo od té doby v Česku touto formou založeno družstev? Neví se ani o jediném. Proč tomu tak je? Poněvadž drtivá většina investorů chce ze své investice získat maximum, a tudíž nebude zakládat obchodní společnost, kde by se museli dělit se zaměstnanci o zisk. Naopak, čím nižší budou mzdy, tím více zisku zbude z tržeb.

Klub samosprávného lidového podnikání¹⁶ již v roce 2000 podal návrh, aby na úrovni vlády i regionálních zastupitelstev a úřadů byl vypracován národní plán zaměstnanosti, v jehož rámci lze napomoci i přísunu nezbytných finančních zdrojů pro sdružování potenciálně ohrožených pracovníků v neprosperujících podnicích, sdružených do právnických osob, nejlépe družstev.

Národní plán zaměstnanosti by měl finančně usnadnit servis v podobě odborné pomoci při zakládání družstva: to znamená zajištění vzorových stanov, najmutí vhodného manažera a vypracování manuálu formulujícího první nezbytné kroky. Vláda, regionální zastupitelstva a úřady by pak životaschopnosti celého projektu výrazně napomohly zvýhodněním právníké osoby složené ze zaměstnanců (např. družstva) při přebírání (odkupu, pronájmu) k provozování potřebných pracovních míst.

V České republice jsou ze zákona všechny typy obchodních společností – komanditní společnost, eseročko, akciovka i družstvo – rovnoprávné. Nicméně pokud jsou nějaké podniky v konkurzu, restrukturalizaci či privatizaci, pak **již z etických důvodů by měla být primární jejich transformace na družstvo. Poněvadž tamější zaměstnanci svou prací i svými**

16 Rada KSLP: Převzetí podniku zaměstnanci jako příspěvek k řešení rizika extrémní nezaměstnanosti. <http://kslp.wz.cz/ARCHIV/Archiv.htm#http://kslp.wz.cz/ARCHIV/Archiv.htm>

penězi na rozvoj těchto podniků přispěli nejvíc. Celkovou sumu, kterou stávající zaměstnanci na rozvoj svého podniku přispěli, by patrně bylo možné dokonce kvalifikovaně odhadnout.

Rozvoj družstevnictví a implementace jeho etických hodnot se však bez politické a společenské podpory v žádném případě neobejde.

Kde peníze nejsou pánem, ale sluhou: Specifika financování družstev

Naďa Johanisová

(Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Brno)

Družstvo je instituce, která se objevuje a rozvíjí v Evropě v devatenáctém století, v reakci na vykořenění a sociální strádání, způsobené průmyslovou revolucí. Vzájemné sdružování, pomoc a spolupráce s cílem uspokojování svých potřeb – tedy s cílem přežití, zajištění a vzkvétání lidské komunity – je ovšem bytostným rysem všech společenství, která tu byla před námi. Lidé vždy dokázali spolupracovat a družstvo je jen nejnovější inkarnace tohoto lidského rysu, stejně významného, ne-li významnějšího, než je rys, dnes nekriticky vyzdvihovaný v ekonomických učebnicích – vzájemná konkurence.

Jak o tom píše např. Ladislav Feierabend v knize *Zemědělská družstva v Československu do roku 1952*,¹⁷ patřilo Československo před druhou světovou válkou k družstevním velmocím. Po roce 1948 však došlo zčásti ke zrušení resp. zestátnění československých družstev, zčásti k jejich kooptaci státem resp. komunistickou stranou (v tom smyslu, že družstva ztratila práva demokratického řízení i hospodářské autonomie) a zčásti k vytvoření družstev nových, rovněž kontrolovaných mocenskými strukturami, přičemž u zrodu části těchto družstev stálo v různé míře násilí (např. tzv. kolektivizace zemědělství).

Po roce 1989 a po pádu družstevních záložen na konci devadesátých let (způsobeném nedostatečnými kontrolními mechanismy a nedokonalou legislativou),¹⁸ je proto velkou částí veřejnosti pojem „družstvo“ přijímán s nedůvěrou. Zároveň zejména v posledních letech roste počet těch, kdo začínají vidět družstvo jako smysluplnou alternativu vůči konvenčnímu podnikání¹⁹ vzhledem k jeho demokratické struktuře i etické dimenzi, vyjádřená v družstevních principech.²⁰

Navzdory této počínající renesanci a na rozdíl od situace v evropských zemích s nepřerušovanou družstevní tradicí je u nás pozice družstev stále ještě velmi slabá. To má řadu nepříznivých důsledků, včetně nedostatku literatury v češtině, která by mapovala jak historii, tak současnou situaci našich družstev a která by podrobně rozebírala družstevní principy a praktické

17 Feierabend L. (2007). *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík. Viz též Smrčka L. a kol. (1992). *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha: Družstevní unie ČSFR, Svěpomoc; Němcová L. a kol. (2001). *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha: Družstevní asociace; Johanisová N. (2008). *Kde peníze jsou služebníkem, nikoliv pánem: výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlík.

18 Johanisová N. (2008). *Kde peníze jsou služebníkem, nikoliv pánem: výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlík. Str. 33-34.

19 Johanisová N., Kutáček S. (eds) (2008). *Open space: Demokratické ekonomiky a udržitelnost*. Sborník ze semináře, Hostětín 31. 1.- 3. 2. 2008. Brno: Trast pro ekonomiku a společnost. Dostupné na: http://www.thinktank.cz/fileadmin/thinktank-upload/texty/05_08_web.pdf. Staženo 24.6.2012

20 Družstevní principy shrnují principy, jimiž by se autentická družstva měla řídit. Jejich znění se obměňuje a je výsledkem široké diskuse v rámci největší světové družstevní asociace, International Co-operative Alliance. Anglické znění družstevních principů viz International Co-operative Alliance (2007). *Statement on the Co-operative Identity*. Dostupné na: <http://www.ica.coop/coop/principles.html>. Staženo 24. 6. 2012

principy v družstevním podnikání.²¹ V tomto příspěvku se proto pokusím alespoň stručně shrnout některé obecnější principy finančního hospodaření družstev a jejich implikace. Proč se říká, že v družstvech jsou peníze sluhou, nikoliv pánem? Jak se v otázce financování liší družstva od nevládních neziskových organizací, ale i od obchodních společností? Jakými principy se financování družstev řídí a jak mohou družstva získávat prostředky pro svou činnost či další rozvoj? Na tyto otázky se pokusím zčásti odpovědět v následujícím textu.²²

Především je třeba říci, že družstva, ač jsou někdy tak chápána, nelze obecně označit za neziskové organizace: družstvo na rozdíl od neziskové organizace v zásadě může rozdělit svůj zisk či část zisku (pokud nějaký zisk má) mezi své členy. Další zásadní rozdíl oproti klasickým nevládním neziskovým organizacím (jakými jsou v našich podmínkách občanská sdružení či obecně prospěšné společnosti) je v tom, že členové do družstva vkládají vlastní finanční podíly a ručí (není-li stanoveno jinak) většinou do výše těchto vložených podílů (tzv. členské vklady). To znamená, že pokud by družstvo zbankrotovalo, členové o tyto podíly s velkou pravděpodobností přijdou. Ačkoliv v některých případech se tento požadavek obchází nízkou výší základního členského vkladu (např. v záložně, jejímž jsem členem, činí tento vklad pouhých 100 Kč), často jsou to právě členské vklady, které umožní družstvu fungovat: tvoří jeho finanční kapitál. Další výhodou aktivní finanční účasti členů je to, že členové, kteří mají v družstvu uložené peníze, se budou o aktivity svého družstva více zajímat, protože v něm mají uložené své peníze. Příkladem mohou být komunitní hospody ve Velké Británii: Jak nedávno upozornily *Hospodářské noviny*,²³ v Británii existuje deset hospod, které jejich dosavadní štamgasti vykoupili a transformovali na družstva, aby je zachránili před likvidací. „Když máte v hostinci vlastní peníze, budete ho podporovat,“ říká doslova jeden z nich na vysvětlenou, proč žádné z uvedených „pivních družstev“ dosud nekrachlo.

Jestliže se ale družstva svým finančním fungováním liší od klasických nevládních neziskových organizací, stejně tak se liší od běžné obchodní společnosti, jako je např. s.r.o. či akciová společnost. Tyto odlišnosti shrnuje třetí družstevní princip (o ekonomické participaci členů) a v kostce bychom jej mohli vyjádřit okřídleným rčením o tom, že v autentickém družstvu²⁴ existuje vždy snaha o to, aby v něm finance nehrály roli pána, ale spíše sluhy. Jinými slovy: v autentickém družstvu se peníze stávají z cíle prostředkem. Co to v praxi znamená?

1/ Autentické družstvo existuje primárně proto, aby uspokojilo potřeby lidí: buďto svých členů nebo nějaké jiné definované cílové skupiny. I když i družstvo musí být finančně úspěšné, chce-li přežít, není finanční zisk jeho základním a jediným cílem, jako je tomu v případě běžných obchodních společností. Neexistuje primárně proto, aby uspokojilo cíle kapitálu (tedy investorů, kteří do něj vložili prostředky-kapitál s cílem získat co největší návratnost). Z toho mj. vyplývá, že družstvo není otrokem peněz v tom smyslu, že nutně půjde produkovat

21 Výjimkou jsou některé publikace Družstevní asociace ČR, např. Helešic F. (2003). *Příručka pro družstevníky*. Praha: Družstevní asociace ČR.

22 Vycházím přitom zejména z následujících zdrojů: Birchall J. (1997). *The International Cop-operative Movement*. Manchester: Manchester University Press. Str. 66-68. Parnell E. (1999). *Reinventing Co-operation: The Challenge of the 21st Century*. Eynsham, Oxfordshire, U.K: Plunkett Foundation. Družstevní legislativu u nás dosud z větší části upravuje Obchodní zákoník (par. 221 – 260), od r. 2014 bude nahrazen novým zákonem.

23 Soukup O. (2012). „Štamgasti zachraňují britské hospody.“ *Hospodářské noviny*. Str. 7. 18.-20. 5. 2012

24 Tedy ve skutečném, opravdovém družstvu, které si zachovává svou nezávislost a řídí se družstevními principy, včetně principu demokratického řízení družstva, což v zásadě znamená, že každý člen má stejné právo rozhodovat o směřování a aktivitách družstva.

něco, co se více vyplatí, pokud to není pro jeho členy smysluplné. Např. má-li zpracovatelské družstvo za cíl vyrábět pro své členy – zemědělce – z mléka jogurt a sýry, bude usilovat o to, aby tato výroba fungovala, a neotevře místo toho hernu, i kdyby herna vynášela více nežli mlékárna. Podobně mediální družstvo, vydávající noviny, či nakladatelské družstvo, vydávající knihy, bude mít jako cíl nejen zisk, ale především vyvážené a kvalitní zpravodajství či vydávání kvalitních knížek.

2/ Autentické družstvo se snaží, aby o jeho směřování a aktivitách rozhodovali členové, ne kapitál. Proto bývá horní hranice finančního podílu jednoho člena v družstvu většinou omezena: pokud je např. velikost základního vkladu stanovena na 1 000 Kč, může družstvo určit, že jeden člen může vložit maximálně např. deset těchto podílů, tedy že může jeho celkový finanční podíl v družstvu činit maximálně 10 000 Kč. Cílem takového omezení je snaha, aby jeden člen, případně jedna skupina, nezískala v družstvu příliš velkou finanční moc. Samozřejmě v autentickém družstvu navíc jako mocenská pojistka platí, že člen, který vložil tisícovku, stejně jako člen, který vložil 10 000 Kč, mají (každý z nich) jen jeden hlas na členské schůzi.

3/ Družstva byla již v 19. století zakládána s tím, že podíly ze zisku půjdou „za prací“ (resp. pracovní sílou), nikoliv „za kapitálem“. Ve zkratce je tu opět vyjádřeno výše zmíněné přesvědčení, že družstva neexistují proto, aby koncentrovala kapitál v rukou investorů, nýbrž proto, aby uspokojovala potřeby svých členů. Pokud je tedy družstvo ziskové a rozhodne se tento zisk rozdělit mezi své členy, bývá tu tendence odměnit podílem ze zisku spíše ty, kdo se svou prací na úspěších družstva podíleli. Ve výrobním družstvu by to byli pracovníci družstva, v družstvu spotřebitelském, jakým bylo například asi nejslavnější družstvo v dějinách, angličtí Rochdaleští průkopníci,²⁵ zase členové-spotřebitelé, tedy ti, kdo v družstvu nakupují. Na druhé straně²⁶ v takovém případě může být pro družstvo problém získat adekvátní kapitál: proč bych dávala do družstva 10 000 Kč, pokud povinný členský podíl tvoří pouhá tisícovka a pokud bych těch 10 000 Kč mohla výhodněji investovat jinde? Zatímco je dnes podíl na zisku (či dividenda) ze základního členského vkladu nadále, i podle třetího družstevního principu, omezen, platí i to, že pokud se člen rozhodne do družstva investovat nad rámec tohoto minima, tedy zvýší svou majetkovou účast nad rámec základního vkladu, může mu družstvo vyplácet dividendy vyšší. Takto funguje např. úspěšný britský družstevní telefonní operátor *The Phone Co-op*.²⁷ Samozřejmě, že existuje celá řada družstev, kde se dividendy nevyplácejí vůbec. Příkladem mohou být nejenom výše uvedené družstevní hospody, ale také třeba prodejny, vlastněné místní komunitou. V Británii jsem měla možnost podrobně prozkoumat prodejnu potravin ve skotské vesnici *Port Appin* na západním pobřeží, kterou místní lidé společně vykoupili, protože jí hrozilo zavření. Členové této družstevní prodejny se zisků (a úroků z uloženého kapitálu) vzdali ve prospěch grantového fondu pro místní projekty. Jiná družstva však neplatí svým členům dividendy prostě proto, že veškeré příjmy musí investovat do chodu organizace.²⁸

25 Právě jejich úspěch byl založen na tom, že podíly ze zisku odměňovali své členy v poměru k míře jejich nákupů v prodejnách družstva.

26 Hoyt A. (1996). „And Then There Were Seven: Co-operative Principles Updated“. In *Cooperative Grocer*. January/February 1996. Dostupné na stránkách University of Wisconsin Center for Co-operatives <http://www.uwcc.wisc.edu/staff/hoyt/princart.html>. Staženo 24. 6. 2012.

27 Johanisová N. (2005). *Living in the Cracks: A Look at Rural Social Enterprises in Britain and the Czech Republic*. Dublin: Feasta. Dostupné na: http://www.feasta.org/documents/living_in_the_cracks/index.htm. Staženo 24. 6. 2012.

28 Johanisová N. (2005). *Living in the Cracks: A Look at Rural Social Enterprises in Britain and the Czech Republic*. Dublin: Feasta. Dostupné na: http://www.feasta.org/documents/living_in_the_cracks/index.htm. Staženo 24. 6. 2012.

4/ Další zvláštnost družstevního podnikání např. oproti akciové společnosti spočívá v tom, že členské podíly si v družstvech běžně zachovávají svou nominální hodnotu. Vložila-li jsem tedy do družstva před deseti lety 6 000 Kč a ono velmi roste a prosperuje, zůstává nicméně můj členský podíl v zásadě na hodnotě 6 000 Kč. Nevýhodou je, že se tak vlastně vinou inflace znehodnocuje. Je tu však i výhoda z hlediska vztahu členů ke svému družstvu: Zatímco motivace vlastnění akcie může být a často je spekulace (když akcie nabude na hodnotě, pokusím se ji prodat a tím vydělat), u členů družstva je motivací členství většinou samotná existence družstva. Členové tak často mají k družstvu mnohem užší a dlouhodobější vazbu nežli podílníci akciové společnosti, nehledě na to, že družstevníci jsou zároveň často i klienty či pracovníky svého družstva. S tím souvisí i častá hlubší vazba družstev k určitému místu či obci.

5/ Kromě toho, že si členské podíly v autentických družstvech zachovávají svou původní hodnotu, jsou také méně likvidní, resp. nebyvají volně obchodovatelné. V praxi, pokud z družstva vystoupím, mohu dostat původní hodnotu svého podílu, resp. vkladu, zpět, nemohu však tento svůj podíl přímo prodat někomu jinému. To opět omezuje spekulaci a přispívá k větší stabilitě, lokální zakotvenosti a čitelnosti vlastnické struktury. Všechny uvedené charakteristiky družstevní struktury také vedou k tomu, že členové nejsou motivováni k růstu družstva za každou cenu, což lze v době rostoucích omezení zdrojů i energií chápat jako další plus.

6/ Poslední finanční zvláštností autentických družstev je existence společného, nedělitelného fondu (tzv. nedělitelných rezerv). Část majetku družstva tedy patří nikoliv jednotlivým členům (jako jim patří jejich členské podíly - vklady), ale celému družstvu. Tento fond se vytváří většinou v průběhu existence družstva a má jednak prozaickou roli rezervního fondu pro případ ztrátového hospodaření,²⁹ jednak méně prozaickou roli, kterou dobře vyjadřuje britský autor Johnston Birchall:³⁰

„Kapitál družstva a hodnota jeho aktiv není vytvářena jen jednotlivci, ale také kolektivním úsilím. Spolupráce v družstvu vytváří přidanou hodnotu, a proto není vhodné a často ani možné, aby se všechny vytvořené hodnoty rozdělily mezi členy. Ve starších družstvech navíc členové využívají práci minulých generací a měli by tedy majetek opět předat dál generacím budoucím.“

V závěru se ještě stručně podíváme, jaké existují možnosti financování družstev mimo klasické členské vklady či bankovní úvěry.

Podobně jako jiné typy podniků, i družstva jsou nejzranitelnější v době, kdy se rozjíždějí, a tehdy také často potřebují nějakou formu podpory, i když později už mohou být finančně soběstačná. Nejedná se nutně jen o finanční podporu, nově vznikající družstva často potřebují pomoc právní či organizačně-obchodní. Během svého výzkumu v Británii³¹ jsem zjistila, že zde existují různé fondy, do kterých přispívají již etablovaná družstva a družstevní svazy, a které poskytují např. peníze na právní poradenství nebo je samy poskytují, mohou vznikajícím družstvům poskytnout vzory stanov, v případě úvěrních družstev nabízejí britské zastřešující organizace odborná školení a podobně. Další možností jsou zápujční fondy, někdy bezúročné, opět administrované zastřešujícími družstevními organizacemi. U nás může jako

29 Helešic F. (2003). *Příručka pro družstevníky*. Praha: Družstevní asociace ČR. Str. 47.

30 Birchall J. (1997). *The International Cop-operative Movement*. Manchester: Manchester University Press. Str. 68.

31 Johanisová N. (2005). *Living in the Cracks: A Look at Rural Social Enterprises in Britain and the Czech Republic*. Dublin: Feasta. Dostupné na: http://www.feasta.org/documents/living_in_the_cracks/index.htm. Staženo 24. 6. 2012. Johanisová N. (2008). *Kde peníze jsou služebním, nikoliv pánem: výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlik.

vzor takového bezúročného zápůjčního fondu sloužit Svépomocný fond Svazu ekologických zemědělců PRO-BIO, který poskytuje svým členům jedno- až dvouleté bezúročné provozní a investiční úvěry podle jasně specifikovaných pravidel, přičemž fond je vedle darů dotován dvaceti procenty členských příspěvků.³²

Zatímco řada družstev se dokáže uživit sama obchodní či výrobní činností, některá družstva nikdy nedosáhnou plné finanční soběstačnosti, například proto, že poskytují služby, které jsou ve veřejném zájmu. Ekonomové někdy v této souvislosti hovoří o pozitivních externalitách. Může jít např. o družstvo zaměstnávající hendikepované osoby nebo poskytující zdravotní a sociální služby skupinám, které je nemohou zaplatit. Může jít ale také o družstvo, podporující místní řemesla, poskytující kulturní hodnoty apod. V takovém případě by měly existovat (a někdy existují) mechanismy financování ze strany státu či měst a obcí. V Británii může takové družstvo požádat o charitativní status, případně o status sociálního podniku - v tom případě musí omezit podíl na zisku členům a i jinak zamezit možnostem odtoku aktiv do soukromých rukou (např. při likvidaci družstva).³³ Snadněji pak dosáhne na granty či jiné formy podpory. V České republice se namísto sociálních podniků někdy hovoří o sociální ekonomice, dotační program pro podporu vznikajících sociálních podniků nabízí v roce 2012 Ministerstvo práce a sociálních věcí (www.esfcr.cz).

Někdy potřebuje družstvo jednorázově větší prostředky, např. na koupi budovy, farmy, provozu apod. V takovém případě může některým typům družstev pomoci etická banka, což v České republice zůstává bohužel hudbou budoucnosti. Etické banky (např. banka Triodos či italská Banca Etica) jsou banky často zakotvené v nějaké formě neziskového či veřejného vlastnictví, které cíleně poskytují úvěry pro projekty s tzv. sociální, kulturní či environmentální přidanou hodnotou. Další způsob, který se v některých případech osvědčil v anglosaském prostředí, je jakási emise členských podílů. Velmi známý je případ britské dlouholeté biofarmy Fordhall Community Farm, jejíž existence byla ohrožena, farmu se však podařilo zachránit díky cílené celostátní kampani, během níž si 8 000 lidí koupilo podíly ve farmě (tedy uhradili členské vklady) a nyní ji vlastní.³⁴ Trošku jiný je případ z amerického města Great Barrington v americkém státě Massachusetts, kde majitel místní oblíbené kavárny financoval její přestěhování v rámci města emisí pětiset poukázek, jejichž prostřednictvím si zákazníci zakoupili právo na určitý počet sendvičů v nově přestěhované kavárně.³⁵ Tady už se ale dostáváme do oblasti alternativních měn, které u nás zatím příliš nevzkvétají, navíc uvedená kavárna nebyla družstevní. Posledních několik příkladů alternativního financování zní v českých podmínkách zatím utopicky. Svým článkem jsem však chtěla poukázat především na to, že naše ekonomická krajina nemusí zůstat tak šedivě jednobarevná, jako byla dosud. Jestliže tu před osmdesáti lety existovaly tisíce autentických družstev, orientovaných na lokální ekonomiky a na uspokojování

32 Balharová E., Johanisová N., Kutáček S.(eds.)(2011). *Otevřený prostor 11: Peníze jinak?* Sborník ze semináře Chaloupky 26. 1.-30. 1. 2012. Brno: Trast pro ekonomiku a společnost. Dostupné na: http://www.thinktank.cz/fileadmin/thinktank-upload/texty/Otevreny_prostor_2011.pdf. Staženo 24. 6. 2012

33 Tzv „asset-lock“

34 Je otázka, jak by se takový přístup mohl uplatnit v České republice po legislativní stránce, zatím by asi narazil. U financování zvenčí a členů místně vzdálených se navíc oslabují osobní vazby a členové mohou obtížněji družstvo řídit. V případě Fordhall Farm však kampaň proběhla v rámci určité (environmentálně citlivé) cílové skupiny, které šlo především o to projekt podpořit.

35 Douthwaite R. (1996) *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World*. Dublin: Lilliput Press. Str. 139-140. Dostupné na: <http://www.feasta.org/documents/shortcircuit/contents.html>. Staženo 24. 6. 2012

vání autentických potřeb místních lidí – svých členů, proč by v budoucnosti nemohlo existovat něco podobného zas, jakási ekonomika vyrostlá zdola a založená na vzájemné důvěře a spolupráci? Inspirací nám mohou být, vedle vlastní minulosti, i podobné tradice a iniciativy v západní a jižní Evropě, které usilují o to, aby peníze nebyly pánem, ale sluhou.

Literatura

Balharová E., Johanisová N., Kutáček S.(eds.)(2011). *Otevřený prostor 11: Peníze jinak?* Sborník ze semináře Chaloupy 26. 1.-30. 1. 2012. Brno: Trast pro ekonomiku a společnost. Dostupné na: http://www.thinktank.cz/fileadmin/thinktank-upload/texty/Otevreny_prostor_2011.pdf. Staženo 24. 6. 2012

Birchall J. (1997). *The International Co-operative Movement*. Manchester: Manchester University Press.

Douthwaite R. (1996) *Short Circuit: Strengthening Local Economies for Security in an Unstable World*. Dublin: Lilliput Press. Dostupné na: <http://www.feasta.org/documents/shortcircuit/contents.html>. Staženo 24. 6. 2012

Feierabend L. (2007). *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík.

Helešic F. (2003). *Příručka pro družstevníky*. Praha: Družstevní asociace ČR.

Hoyt A. (1996). „And Then There Were Seven: Co-operative Principles Updated“. In *Cooperative Grocer*. January/February 1996. Dostupné na stránkách University of Wisconsin Center for Co-operatives <http://www.uwcc.wisc.edu/staff/hoyt/princart.html>. Staženo 24. 6. 2012.

Johanisová N. (2005). *Living in the Cracks: A Look at Rural Social Enterprises in Britain and the Czech Republic*. Dublin: Feasta. Dostupné na: http://www.feasta.org/documents/living_in_the_cracks/index.htm. Staženo 24. 6. 2012.

Johanisová N. (2008). *Kde peníze jsou služebníkem, nikoliv pánem: výpravy za ekonomikou přátelskou přírodě a člověku*. Volary: Stehlík.

Johanisová N., Kutáček S. (eds) (2008). *Open space: Demokratické ekonomiky a udržitelnost*. Sborník ze semináře, Hostětín 31. 1.- 3. 2. 2008. Brno: Trast pro ekonomiku a společnost. Dostupné na: http://www.thinktank.cz/fileadmin/thinktank-upload/texty/OS_08_web.pdf. Staženo 24. 6. 2012

Němcová L. a kol. (2001). *Vybrané kapitoly z českého družstevnictví*. Praha: Družstevní asociace.

Parnell E. (1999). *Reinventing Co-operation: The Challenge of the 21st Century*. Eynsham, Oxfordshire, U.K: Plunkett Foundation.

Smrčka L. a kol. (1992). *Vývoj družstevnictví na území ČSFR*. Praha: Družstevní unie ČSFR, Svépomoc.

Soukup O. (2012). „Štamgasti zachraňují britské hospody.“ *Hospodářské noviny*. Str. 7. 18.-20. 5. 2012

Mezinárodní souvislosti družstevnictví

Jiří Svoboda (Družstevní asociace České republiky)

Úvodem

Příspěvek je zaměřen na mezinárodní souvislosti družstevnictví. Zahrnuje úvod do historie družstevnictví a důvody, které k zakládání družstev vedly a vedou, pohled na družstevní hodnoty a principy, situaci družstev ve světě, v EU a v ČR a dále sítě a instituce, vytvořené družstvy na mezinárodní i národní úrovni. Přehled právního postavení družstev v ČR, ekonomické přínosy družstev a náhled na družstva jako součásti sociální ekonomiky příspěvek uzavírají.

I. Stručný úvod do historie družstevnictví

Důvodem zakládání družstev, tj. sdružování se do svépomocných organizací (družstev) byla obrana proti ekonomickému tlaku. Družstva se organizovala do sítí.

Rok 1844 – první anglické družstvo v Rochdale pod názvem *“Rochdalské družstvo spravedlivých průkopníků”*

Rok 1847 – první české družstvo *„Pražský potravní a úsporní spolek“*

Rok 1860 – první družstevní centrála v našich zemích – *Jednota českých hospodářských družstev*. První samostatná zákonná úprava družstev zde byla dána rakouským zákonem č. 70 Ř.z. z roku 1873.

Současná definice družstva, přijatá na Kongresu Mezinárodního družstevního svazu (MDS) v roce 1995, charakterizuje družstvo takto: *„Družstvo je autonomní, dobrovolné sdružení osob za účelem uspokojování svých ekonomických tužeb a potřeb, příp. společných zájmů kulturních a sociálních, a to prostřednictvím podniku ve společném vlastnictví, který je řízen demokraticky.“*

Družstva mohou být k uspokojování společných zájmů sdružených osob zakládána i na netypickou činnost:

Družstvo Národního divadla – roku 1880 založena Vlastenecká společnost a roku 1888 zapsána jako družstvo; existovalo až do roku 1952. Jeho členem byl například i Karel Čapek.

Družstvo Zoologická zahrada v Praze – založeno 21. 5. 1926 jako Hospodářské, nákupní a stavební družstvo. Čestným předsedou se stal primátor Baxa. Vydělávalo si půjčováním zvířat na reklamu a do cirkusů. Mohlo se pochlubit prvním uměle odchovaným mládětem ledního medvěda. Existovalo do roku 1950.

Družstvo rozhledny na Petříně – založeno Klubem českých turistů, inspirovaných Eiffelovkou, a to v roce 1890, včetně lanové dráhy; existovalo do roku 1945.

České filharmonické družstvo – založeno 1903; prvním předsedou byl Oskar Nedbal; existovalo do roku 1938.

Posázavský pacifik – družstvo pro výstavbu místní dráhy Čerčany-Modřany-Dobříš; založeno roku 1893.

II. Družstevnictví na mezinárodní úrovni

Nadnárodní organizace

Mezinárodní družstevní svaz (MDS)

(*ACI - Alliance coopérative internationale; ICA - International Co-operative Alliance*)

Je celosvětovou zastřešující mezisektorovou organizací, sdružující národní a některé sektorové družstevní asociace. Jde o nevládní a nezávislou organizaci se sídlem v Ženevě. Prezidentkou je od listopadu 2009 paní Pauline Green (představitelka britského družstevního sektoru).

Na svém kongresu v Manchesteru roku 1995 MDS přijal definici družstva včetně sedmi družstevních principů, které jsou obecně uznávány:

- dobrovolné a otevřené členství
- demokratické rozhodování
- podíl členů na majetku a vkládání zisku do rezervního fondu
- samostatnost a nezávislost
- výchova, školení a informace
- spolupráce mezi družstvy (družstevní solidarita)
- spoluzodpovědnost za společnost

MDS sdružuje 267 národních asociací z 96 zemí. Byl založen v roce 1895(36). Dnes družstevní sektory v celém světě sdružují kolem 1 miliardy osob. V listopadu 2006 proběhlo zasedání MDS - Evropa v Manchesteru a dalo vznik nové struktury této evropské družstevní organizace: *teritoriální struktura* (výbory pro jednotlivé kontinenty - sdružují národní organizace zemí daného regionu – a v MDS „hrají prim“):

MDS Evropa = Družstva Evropa (sídlo v Bruselu)

MDS Afrika

MDS Amerika

MDS Asie a Pacifik

sektorová struktura – podle sektorů působnosti:

ICAO – mezinárodní družstevní zemědělská organizace

ICBA – mezinárodní družstevní bankovní aliance

CCW – (od r. 2006 – Worldwide, dříve CCI) aliance spotřební družstev

ICFO – mezinárodní družstevní organizace rybářských družstev

ICMIF – mezinárodní družstevní federace družstevních vzájemných pojišťoven

ICA Housing – mezinárodní družstevní organizace bytových družstev

CICOPA – mezinárodní družstevní organizace družstev výrobních, řemesel a služeb

IHCO - mezinárodní organizace družstev zdravotnických asociací

4 tématické výbory (rovnost pohlaví; rozvoj lidských zdrojů; výzkum; komunikace)

Velké diskuse se vedou o potřebě vyváženosti mezi teritoriálními a sektorovými organizacemi v jejich zastoupení v orgánech MDS. Zatím je poměr velmi nevyvážený ve prospěch organizací teritoriálních.

Za Českou republiku je členem MDS Družstevní asociace ČR (DA ČR). Jednotlivé družstevní

svazy jsou pak členy svých sektorových mezinárodních organizací a „jejich“ evropských struktur, z čehož se naše ho družstevního sektoru týkají:

EUROCOOP – Evropské sdružení spotřebních družstev

CECOP – Evropská konfederace družstev výrobních a sdružené práce, družstev sociálních a podniků sociálních a spolupodílnických

CECODHAS – Evropský koordinační výbor sociálního způsobu bydlení

COGECA – Generální výbor zemědělských družstev

GEBC – Evropské seskupení družstevních bank

Základní údaje o družstevnictví v Evropě

Země s nejsilnějším družstevním sektorem v Evropě jsou:

Francie – 21.000 družstev, 22,5 mil. členů a cca 1 mil. zaměstnanců

Španělsko – 26.000 družstev, 5,7 mil. členů a 340.000 zaměstnanců

Německo – 7.500 družstev, 22,5 mil. členů a 530.000 zaměstnanců

Itálie – 40.500 družstev, 12 mil. členů a 970.000 zaměstnanců

Polsko – 12.000 družstev, 10 mil. členů a 500.000 zaměstnanců

Celoevropská mezisektorová družstevní organizace *Družstva Evropa* - reprezentuje evropské družstevnictví v Mezinárodním družstevním svazu a zastupuje:

- 171 družstevních organizací (z nichž 142 působí ve 27 zemích EU)
- 160 000 družstevních podniků působících v sektoru zemědělství, bankovníctví, sociálního bydlení, průmyslu, služeb, sociální farmacie a maloobchodu
- 123 miliony členů (družstevníků)
- 5,4 milionu zaměstnanců (vytvořených pracovních míst)

Evropská odborová konfederace (ETUC) má sídlo v Bruselu a sdružuje 81 národních organizací z 36 evropských zemí a 12 evropských odvětvových federací. Byla založena v roce 1973 a v současné době zastupuje zájmy kolem 60 milionů členů. Roku 1982 byl z iniciativy čtyř evropských družstevních asociací *Družstva Evropa* založen *Koordinační výbor* (EUCC) jako partnerská organizace pro jednání s Evropským parlamentem a Evropskou komisí. V roce 2005 došlo k formálnímu spojení tohoto výboru s MDS Evropa a vznikla právnická osoba s názvem *Družstva Evropa*, kterou zasedání v Manchesteru v listopadu 2006 formálně uznalo za novou evropskou družstevní strukturu s členstvím v Mezinárodním družstevním svazu. Členy EUCC jsou specializované evropské družstevní nadnárodní asociace (sektorové) a dále některé významné národní asociace (zastřešující), a to:

Nadnárodní asociace (sektorové):

ACME – družstevní pojišťovny a vzájemné zajišťovny

CECODHAS HOUSING EUROPE – Evropský koordinační výbor sociálního způsobu bydlení

CECOP – výrobní, řemeslná a sociální družstva, participativní podniky

COGECA – družstva zemědělská

EUROCOOP – spotřební družstva

GEBC – družstevní banky

UEPS – sociální lékárny

Národní asociace (zastřešující):
CEPES – platforma španělské sociální ekonomiky
DA ČR – Družstevní asociace ČR
NCC – zastřešující orgán polského družstevnictví
CONFCOOPERATIVE – italská sociální družstva
LEGACOOOP – italská družstva
DGRV – německá družstva a družstevní banky
FEBECOOP – belgická družstva
GNC – francouzská družstevní asociace
UKCC – britská družstevní rada
KOOPI – švédská družstevní asociace

III. Situace družstev v současné ČR

Družstevní asociace ČR (DA ČR) je zastřešující organizací českého družstevnictví. Sdružuje národní sektorové organizace – *Svaz českých a moravských bytových družstev* (SČMBD), *Svaz českých a moravských spotřebních družstev* (SČMSD), *Svaz českých a moravských výrobních družstev* (SČMVD) a *Zemědělský svaz ČR* (ZS ČR). Zastupuje:

- 1 268 družstev uvedených sektorů (k 31. 12. 2010 SČMBD – 611, SČMSD – 57, SČMVD – 218, ZS ČR – 382)
- 754 697 členů (družstevníků)
- 54 720 zaměstnanců (vytvořených pracovních míst)

Reprezentuje družstevní sektor ve vztahu ke státní administrativě a k mezinárodním vládním i nevládním organizacím. Je členem Mezinárodního družstevního svazu a jeho evropské struktury *Družstva Evropa*. Je oficiálním připomínkovým místem v rámci české legislativní procedury.

Protože družstva nemají povinnost být členy svých sektorových svazů, mnoho družstev stojí mimo svazové struktury (zejména malá bytová družstva). Uvádím proto statistické údaje jen za družstva organizovaná v sektorových svazech.

Český družstevní sektor je v Evropě ale i ve světě vnímán jako konsolidovaný a dobře rozvinutý systém. Jeho vývoj prošel několika etapami, které se různým způsobem do rozvoje sektoru promítly: např. zrušení družstev za období Protektorátu, určité deformace družstevních principů v období socialismu, proces transformace po listopadu 1989. Velkou ránu dostal družstevní sektor po roce 1990 *transformačním zákonem 42/1992* (zákon tří T – Tlustý, Tyl, Tomášek), který byl vysloveně koncipovaný na eliminaci družstevnictví (zejména zemědělského) v ČR. V jeho důsledku mnoho družstev zkrachovalo, mnoho se jich transformovalo do jiných typů obchodních společností. Mnohá družstva se s důsledky potýkají dodnes. Zákon je hodnocen jako zákon likvidační. Rozvoji družstevnictví a posílení družstevní image nepomohl ani návrat a novodobý rozvoj podnikání ve finančním družstevním sektoru (kampeličky, družstevní banka apod. po roce 1990).

Některé právní aspekty současného družstva v ČR

- Družstvo je jednou z forem obchodních společností a je právníckou osobou.
- Založení a aktivity družstva se řídí ustanoveními Obchodního zákoníku, Část druhá, Hlava II, § 221- 260.
- Základní kapitál družstva tvoří souhrn členských vkladů. Zapisovaný minimální kapitál je 50.000,- Kč.
- Minimální počet členů – 5 fyzických osob nebo 2 právnícké osoby.
- Obchodní zákoník ustanovuje (minimální) obsah stanov.
- Nejvyšším orgánem družstva je členská schůze.
- Povinnost zřízení nedělitelného fondu (min. 10 % zákl. kapitálu).
- Zásada jeden člen = jeden hlas (neurčují-li stanovy jinak).

„Světlé okamžiky“ v novodobém vývoji českého družstevnictví

- Rok 2004 – Usnesením vlády ČR č. 1072 z 3. 11. se DA ČR stala oficiálním připomínkovým místem v legislativním procesu. Setkání předsedů družstevních svazů s předsedou vlády (S. Gross). 3. 11. 2004 – podpis Memoranda o tom, že kompetentním ministerstvem pro družstevní sektor bude Ministerstvo pro místní rozvoj (J. Paroubek, resp. náměstek Příkryl), kterému bude k 30. 11. každého roku předkládána k projednání ve vládě zpráva o situaci v družstevním sektoru.
- Rok 2006 – Usnesením vlády č. 675 z 31. 5. 2006 byla zřízena Rada vlády pro družstevnictví (poradní orgán vlády – za premiéra J. Paroubka); Usnesením vlády č. 1088 z 20. 9. 2006 – byla Rada vlády pro družstevnictví zrušena (za premiéra M. Topolánka a jeho první vlády bez důvěry Parlamentu).

Zapojení českých družstev v rámci Evropy

- členství DA ČR v organizaci *Družstva Evropa*
- členství SČMBD v evropském výboru pro sociální bydlení – CECODHAS HAUSING EUROPE
- členství SČMSD v evropské organizaci spotřebních družstev EUROCOOP
- členství SČMVD v evropské konfederaci výrobních a sociálních družstev – CECOP
- členství ZS ČR v konfederaci pro zemědělskou spolupráci – COGEGA
- zapojení DA ČR i jednotlivých svazů do různých evropských projektů finančně podporovaných EK
- organizování významných mezinárodních akcí, např. Konference o sociální ekonomice v říjnu 2002, 3. Družstevní Konvent v červnu 2007, Konference o sociální ekonomice v dubnu 2009

IV. Družstevní sektor jako součást sociální ekonomiky a Evropská unie

Běžným pojmem v Evropské unii se sociální ekonomika (SE) stala v roce 1989, i když zmínka o ní a o jejím významu pro zaměstnanost se objevila již na summitu v Luxemburgu v roce 1977. Je ražena zásada, že evropská integrace musí probíhat na principu respektování hledisek ekonomických a sociálních. Sociální ekonomika je součástí moderní tržní ekonomiky, která produkuje zboží a služby s cílem sociálním (zejména v místním rozměru), ale ne prioritně za účelem zisku. Zahrnuje 4 základní a neoddělitelné komponenty: „**sociální podnikání**“, **zaměstnanost**, **sociální koheze**, **sociální ochrana a místní rozvoj**.

Podniky SE vyznávají zásadu nadřazenosti lidského jedince a sociálního cíle kapitálu nad ziskem, tj. uvádějí do souladu cíle solidarity a obecného zájmu, přičemž nerozdělují svůj (celý) zisk mezi podílníky, tj. spojují ziskovost se sociálními a společenskými cíli. Družstva jsou jedním ze čtyř pilířů sociální ekonomiky.

Roku 1990 formuluje EK svoji vlastní definici SE, přičemž vychází z francouzského pojetí tohoto pojmu. (Organizace SE jsou ekonomickými činiteli a jsou sociálně aktivní ve všech sektorech. SE zahrnuje takové podniky, jakými jsou družstva, vzájemné podpůrné organizace („mutuálky“), asociace (zájmu a osob) a nadace.

Evropská komise roky usilovala o založení stálého (samostatného) programu pro sociální ekonomiku, ale po reorganizaci EK nebyl od r. 1998 program obnoven a v r. 2000 byl zrušen Samostatný útvar pro SE. Podpora různých aktivit v oblasti SE je často orientována na nové země EU a země kandidátské – konference a semináře (samostatné či v rámci projektů). Nicméně je třeba konstatovat, že v oficiálních dokumentech EK se výraz sociální ekonomika nepoužívá (není např. použit ani v Lisabonské strategii), protože dosud neexistuje jednotná oficiální definice pojmu a stále trvá terminologická nejednotnost v jeho obsahu (co kdo pod něj zařazuje).

Dalšími mezinárodními organizacemi, které fenomén družstevnictví (příp. SE) uznávají a věnují mu odpovídající pozornost:

- OECD (viz. její program LEED o ekonomickém rozvoji a podpoře zaměstnanosti)
- MOP (viz. její Doporučení 193 z června 2002, schválené na 90. mezinárodní konferenci. Jde o první normativní dokument mezivládní organizace s celosvětovou působností).
- OSN – rok 2001 byl vyhlášen rokem družstevnictví, a znovu rok 2012 (usnesení č. 64/136 posledního 64. VS OSN v X/2009)

Dokumenty na podporu družstevnictví

- Sdělení Komise EU **„Podpora družstevních společností v Evropě Com (2004) 18“** z 23. 2. 2004 (Budapešť)
- **„Stanovisko EHSV ke Sdělení Komise EU“** – schváleno v únoru 2005 po projednání v plénu Výboru
- Nařízení EK 1435/2003 **„Evropská družstevní společnost“** publikované v úředním věstníku EU 18/8/2003, L207
- Směrnice EK 2003/72/EC **„O postavení zaměstnanců v EDS“** – nedílná součást Nařízení 1435/2003
- Konzultační dokument **„Družstva v evropském podnikání“** – tzv. Bílá kniha o družstevnictví; text dokončen 7/12/2001 a dosud stále probíhá proces schvalování v jednotlivých zemích EU
- **Zpráva o sociální ekonomice 2008/2250 (INI)** – dokument EP č. A6-0015/2009 /schválena 19. 2. 2009/
- **„Doporučení 193“** – dokument MOP schválený na konferenci v červnu 2002
- **„Rezoluce 56/114 o podpoře družstev“** – dokument OSN schválený na VS OSN 19/12/2001
- **„Rezoluce 47/90 o roli družstev ve světle nových ekonomických a sociálních trendů“** – dokument OSN, schválena na VS 16/12/1992 /od r. 1950 přijalo OSN již 10 rezolucí ve prospěch družstev/
- **Rezoluce A/RES/64/136** – dokument přijatý na 64. VS OSN dne 18. 12. 2009, kterým je r. 2012 vyhlášen Mezinárodním rokem družstev.

Ekonomická data o družstevním podnikání ve světě – projekt GLOBAL 300

- 300 nejvýkonnějších družstev celého světa dosáhlo v r. 2006 obratu 963 bilionů USD, tedy stejného jako Kanada, která byla na 9. místě světového žebříčku. Mezi těmito 300 družstvy bylo 50 z Evropy. V první desítce byla 2 družstva z Francie a po jednom družstvu z Německa, Španělska, Švýcarska a Velké Británie.
- Na světové úrovni je různým způsobem s družstevním sektorem spojena polovina populace – 3 miliardy osob.
- Francouzská družstva dosáhla obratu 105 mld. EUR, francouzský družstevní bankovní sektor má obrat 1,02 bilionů EUR.
- Družstva hodnocená v rámci projektu v roce 2008 dosáhla obratu 1,1 trilionů USD, což je téměř shodný výsledek s ekonomikou celého Španělska, které ve světovém pořadí zaujímalo 10. pozici.
- Ve srovnání s rokem 2007 zaznamenalo 300 družstev hodnocených v roce 2008 v tomto projektu 14 % nárůst obratu.
- Na Valném shromáždění MDS v listopadu 2011 v Mexiku byl projekt GLOBAL 300 znovu vyhodnocen a veřejnost seznámena s aktuálními výsledky.
- MDS obnovilo letos (jako jednu z aktivit roku družstev) projekt Global 300 pod názvem Monitoring světového družstevnictví, který si klade za cíl shromáždit údaje o 5000 družstvech všech sektorů a kontinentů.

Závěrem

Lze konstatovat, že Projekt GLOBAL 300 dokazuje schopnost dostatečné ekonomické výkonnosti družstevních podniků. Výslednicí ekonomické výkonnosti družstev je jejich konkurenceschopnost na evropských i světových trzích. Družstevní podniky hrají významnou roli v zajišťování zaměstnanosti. Svým úzkým sepětím s regionem jsou družstva důležitým prvkem regionálního a místního rozvoje. Družstva plní důležitou úlohu v oblasti sociální, v ČR jsou největším zaměstnavatelem osob se zdravotním postižením. Družstva jsou jedním ze čtyř pilířů sociální ekonomiky, fenoménu, který v evropském prostoru nabývá stále většího významu. Díky široké rozmanitosti svých aktivit působí družstevní podniky v celé řadě výrobních sektorů a služeb.

Z PRAKTICKÝCH ZKUŠENOSTÍ DRUŽSTEVNÍHO PODNIKÁNÍ

Jak založit zaměstnanecké družstvo

Mira Luna

Kde může nemajetný člověk najít práci v době nezaměstnanosti, omezování výroby a outsourcingu? Možná je načase vytvořit si vlastní. Samostatné podnikání určitě stojí za zvážení. Nabízí volnost, je však těžké dělat vše na vlastní pěst a zároveň mít čas na život po práci. Zaměstnanecké družstvo je alternativou jak k izolaci v samostatném podnikání, tak ke zneužívání zaměstnavatelem v tradiční práci.

Zaměstnanecká družstva mohou přinášet více uspokojení než tradiční pracovní vztah. Zaměstnanci, kteří jsou zároveň vlastníci, nejsou nuceni tvořit hierarchii a jejich slovo má mnohem větší dopad na budoucí směřování firmy, než jak tomu je u pouhých zaměstnanců. Pořád musíte být zodpovědní za chod družstva, možná i více než v obvyklé práci, ale je pravděpodobné, že vaši spolupracovníci, kteří jsou zároveň spoluvlastníky, budou milejší a chápavější k vašim osobním potřebám i vrtochům než střední management jakékoliv korporace. Bez investorů a manažerů také nejspíš vyděláte více peněz. Tedy pokud jste předtím nebyli jedním z nich. V opačném případě: Vítejte ve světě rovnosti! V typických nízkopříjmových oborech mohou pracující, a zároveň spoluvlastníci, vydělávat několikanásobně více, než je obvyklé. Například v kalifornském městě Petaluma pekárna na Alvarado Street odměňuje své zaměstnance zhruba šedesáti tisíci dolary ročně (přibližně sto tisíci korunami měsíčně pozn. překl.). A to je o hodně lepší, než dřít za minimální plat. Jako člen zaměstnaneckého družstva máte větší šanci, že nebudete propuštěni – družstva totiž upřednostňují stále zaměstnání před krátkodobým ziskem a také jsou dlouhodobě udržitelnější než jejich konvenční protějšky.

Co tedy znamená zaměstnanecké družstvo? Je to podnik vlastněný a demokraticky spravovaný svými zaměstnanci. Existuje nekonečné množství druhů družstev, což znamená, že před tím, než se pustíte do založení nejistého podniku, musíte si zodpovědět celou řadu otázek. Pamatujte, že zakládáte opravdový byznys, ne hippies komunitu! Pokud jste nikdy dříve nepodnikali, budete potřebovat podporu – nastudujte si, jak založit firmu, nechte si poradit od organizací poskytujících pomoc s rozvojem družstev. Promluvte si s právníky a účetními, kteří jsou družstvům nakloněni. Budete potřebovat podnikatelský plán, dokumenty potřebné pro zaregistrování vašeho družstva požadované zákonem a kapitál do začátku. Navíc budete potřebovat plán organizace, který bude podrobně popisovat, jak budete se svými společníky družstvo vést.

Jednou z prvních překážek může být hledání spolupracovníků, kteří jsou ochotni být součástí startovací skupiny. Pokud pracujete v podniku, který se chce přeměnit na družstvo (ať to již manažeři vědí či ne), své členy už možná máte. K tomu, abyste našli nové tváře, vám pomůže umístit oznámení na portály sdružující jakékoliv pracující (například skupiny se zájmem o potravinovou spravedlnost, hackeři, i třeba hippie komunity) a nalepit letáky v souvisejících podnicích a pracovních agenturách v místě vašeho bydliště. Pozvěte lidi na schůzku k příležitosti založení vašeho podniku nebo, ještě lépe, zorganizujte akci pro všechny, kteří hledají spolupracovníky do svého družstva. Tam se lidé budou moci seznámit, poznat a diskutovat své první kroky. Pozvěte již existující družstva, aby nabídla své rady do začátku, poté zařídte portál nebo heslo na Wikipedii, kam budou všichni moci průběžně umísťovat novinky o družstvech, což umožní navzájem se nalézt. Organizace nabízející podporu v rozvoji zaměstnaneckých družstev v tom mohou pomoci.

Jakmile dáte dohromady svoji počáteční skupinu, zde je několik otázek ke zvážení zaměstnaneckého družstva:

- Jaký je váš společný cíl a záměr? Férové zaměstnání lidí jiných etnik, přístup k nezávadným potravinám, udržitelnost, nezávislá média, prodej lokálních produktů? To usnadní proces rozhodování a provede vás těžkými časy.
- Zakládáte nový business nebo převádíte ten starý? Pokud je nový, existuje trh pro váš výrobek či službu, máte novou vychytávku, jaká je vaše odborná způsobilost? Družstevní forma vám dává výhodu, stále ale musíte poskytovat potřebný produkt nebo službu, která dokáže konkurovat na širším, drsném kapitalistickém trhu... Alespoň do té doby, než zkolabuje. Pokud se jedná o krachující podnik, je vlastník připraven ho prodat a jak ho hodláte zachránit? Možná budete muset udělat velké změny, abyste ho dokázali udržet.
- Kdo bude ve vašem týmu? Je dobré mít kolem sebe lidi se zkušenostmi z oboru, schopnostmi pracovat v jednotlivých odděleních podniku (management, účetnictví, marketing atd.) nebo můžete mít po ruce alespoň spřátelené konzultanty. Je také potřeba, aby lidé, kterými se obklopíte, měli dovednosti důležité k práci s lidmi (komunikativnost, schopnost vést schůzky a rozhodovat). Váš tým musí zaměstnaneckému družstevnictví opravdu věřit, i když třeba budou jeho členové některé detaily poznávat až později. Pamatujte, že vaším dlouhodobým závazkem bude trávit více jak 40 hodin týdně pohromadě s ostatními členy. Na vás dohromady bude záviset vaše přežití, společně budete dělat zásadní rozhodnutí, budete o sebe navzájem pečovat (to zní skoro jako manželství!).
- Jakým způsobem se budou do družstva moci přidat noví členové? Velmi doporučujeme zkušené doby – je to jako chození, zásnuby a potom manželství – jen žádný spěch. Abyste se stali členem některých družstev, musíte koupit svůj podíl – tak se stanete oficiálním vlastníkem. Tato koupě může mít několik podob. Svůj podíl můžete koupit najednou jednorázovou investicí, lze ale také strhávat část vaší výplaty po delší dobu, nebo si můžete svůj příspěvek odpracovat, čímž dáte najevo, že myslíte svůj závazek k družstvu vážně a poskytujete rovnoměrnou pravomoc. Je nezbytně nutné nové družstevníky školit, jakým způsobem se zaměstnanecké družstvo spravuje. Lidé totiž často přicházejí ze světa byznysu, kde se naučili soutěžit, ovládat a manipulovat, ne spolupracovat a komunikovat. Na druhou stranu lidé, kteří upřednostňují spolupráci, často nemají dovednosti v podnikání nebo odborné způsobilosti. Váš tým určitě potřebuje obojí.
- Jak budete družstvo řídit? Kolektivně, s obměňujícími se reprezentativními manažery, nebo s profesionálními smluvními manažery? Velká družstva mají obvykle složitější hie-

rarchii a rozdělené pracovní pozice. Malá družstva spíše rozhodují kolektivně a správa jednotlivých částí podniku ad hoc připadá jednotlivým členům. Neexistuje jen jeden správný způsob, ale musí být demokratický. Skrytá nebo nedohodnutá hierarchie může mít devastující účinky na morálku týmu.

- Jak, kdy a kdo bude rozhodovat? Půjde o konsenzus, shodu výrazně většinou anebo většinou? Je dobré tyto procesy do detailu vyjasnit a menší, nebo některé typy rozhodnutí delegovat na jednotlivé členy nebo komise tak, abyste netrávili moc času jednáními. Věřte mi, dlouhá váhavá jednání zničila více družstev než finanční krize. Na druhou stranu transparentnost, zahrnutí členů do rozhodování a častá komunikace pomáhají udržovat soudržnost a důvěru ve skupině. Konsenzus funguje v malých skupinách, které spolu dobře vycházejí a které mají mnoho společného. Ve větších a různorodějších skupinách může dojít ke konfliktu a blokování, kvůli čemuž by se váš podnik mohl zhroutit. Preferuji používání modifikovaného konsenzu (snažte se o dosažení nadšeného souhlasu všech, pokud je to možné) a výrazně nadpolovičních většin – je to zlatá střední cesta. Klíčem k úspěchu není dogmatické volební pravidlo, ale rozvíjený proces komunikace, který každému umožní být slyšen a který spravedlivě rozhodne spory.
- Kolik peněz budete potřebovat a odkud získáte financování? Od svých nových spolupracovníků, získáte půjčku od bývalého majitele, od banky (zkuste takovou, která již úspěšně půjčovala družstvům) nebo dostanete grant na založení zaměstnaneckého družstva? Buďte realističtí ohledně rozpočtu – někteří už nebudou dostávat výplatu, na kterou byli zvyklí celý svůj život. Musíte se ujistit, že máte dostatek financí, tak, aby každý byl zajištěn, dokud váš podnik nezačne být ziskový – nebo neziskový, pokud to je vaším cílem. Jedno zaměstnanecké družstvo, které neobstojí, může být špatným příkladem pro ta ostatní.

Ouha! To vypadá jako hodně práce. Ale družstevníci, se kterými jsem mluvila, říkají, že v dlouhodobém horizontu se to naprosto vyplatí. Založení zaměstnaneckého družstva může vytvořit pracovní pozice, ne jen pro vás, ale také pro lidi, kteří třeba nikdy neměli příležitost vlastnit podnik nebo si vydělat na živobytí. Družstva jsou součástí většího hnutí, kterému jde o vytvoření hospodářství, které je demokratické, spravedlivé a které se postará o každého. Může začít právě vámi a vašimi spolupracovníky.

V originále: How to Start A Worker Co-op, převzato z: [Shareable: Work &Enterprise. Shareable.net/channel/work-enterprise-United States-Cached](https://shareable.net/channel/work-enterprise-United States-Cached), pro potřeby sborníku přeložila Ekumenická akademie Praha

Příběh ARKADIE

Josef Hon

Kromě bájně krajiny ve středním Řecku, ve které ve stínu olivovníků pásli svá stáda pastýři hudoucí na Panovy flétny, je Arkadie také občanské sdružení, poskytující komplexní služby spoluobčanům se zdravotním postižením v kotlině mezi Krušnými horami a Českým Středohořím na Teplicku. Poetický název si z řeckého bájesloví vypůjčily v roce 1990 maminy dětí s převážně kombinovaným postižením, když se rozhodly využít společenských změn a od základu změnit jejich život.

Od zaregistrování stanov v říjnu 1990 rozvíjela **ARKADIE** své služby zdravotně znevýhodněným osobám postupně, krok za krokem, od poskytování výuky malým dětem v pomocné a zvláštní škole v r. 1991 až po komplexní péči v dospělosti, kterou zajišťuje v r. 2012. Tohoto úspěchu Arkadie dosáhla přes to (nebo právě proto?), že si za své cíle nestanovila dosahování peněžního zisku pro své zakladatele, ale **za své poslání si stanovila podporu důstojného, plnohodnotného života dětí a dospělých se zdravotním znevýhodněním v jejich přirozeném prostředí, ve spolupráci s jejich rodinou.**

V současné době již provozuje chráněné dílny (4 pracoviště), 5 registrovaných sociálních služeb (na 5ti pracovištích), nestátní zdravotnické zařízení i dopravu osob se zdravotním postižením. Základní a praktická škola Arkadie poskytuje vzdělání ve vzdělávacích programech základní školy praktické, základní školy speciální a praktické školy jednoleté a dvouleté (střední školy). Arkadie má 130 zaměstnanců, z toho 77 zaměstnanců jsou osoby se zdravotním znevýhodněním. Škola Arkadie má 25 zaměstnanců, z toho jsou 2 se zdravotním znevýhodněním. V sociálních službách je uzavřeno 135 klientských smluv a vzdělání poskytuje přibližně 75 žákům.

Samotná činnost **chráněných dílen** je rozsáhlá. 19 zaměstnanců se zdravotním znevýhodněním v chráněné dílně v Teplicích Rovné se zabývá počítáním a balením výrobků, montážními a kompletačními pracemi. V Bystřanech – Úpořinách zaměstnává chráněná dílna 30 osob se zdravotním znevýhodněním, které se věnují keramické výrobě a práci na zahradě a na statku. Chráněná dílna Stará Duchovská v Teplicích zaměstnává 9 osob a vyrábí svíčky, mýdla, ruční papír i košíky z odpadového materiálu. V chráněné dílně Krupka je zaměstnáno 17 osob při výrobě keramiky a praní prádla. Mezi chráněné dílny patří i **Obchůdek Arkadie**, kde jsou zaměstnáni 2 osoby se zdravotním znevýhodněním a ve kterém lze koupit výrobky Arkadie nebo v rámci náhradního plnění objednat výrobu dárkového zboží na zakázku (keramiku, textil, svíčky atd.), výzdobu interiérů a reprezentačních prostor.

V rámci **sociálních služeb** provozuje Arkadie dva denní stacionáře, sociálně terapeutické dílny, poskytuje sociální rehabilitaci (včetně programu podporovaného zaměstnávání), podporované bydlení, odborné sociální poradenství, odlehčovací službu – respitní péči a sociálně-aktivizační služby (volnočasové aktivity).

Denní stacionář poskytuje služby dospělým lidem s těžkým mentálním a kombinovaným postižením. Tyto služby jsou zaměřeny individuálně podle schopností jednotlivých uživatelů a jsou vedeny směrem k soběstačnosti a samostatnosti klientů.

Sociálně-terapeutické dílny jsou dílnami rehabilitačními, které poskytují takové prostředí, v němž je osoba omezená k výkonu práce svým zdravotním postižením účelně připravována k pracovní činnosti a uplatnění na trhu práce. Tato služba je zpravidla časově omezená.

Sociální rehabilitace představuje nadstavbu nad všemi službami v Arkadii. V jejím rámci se rozvíjí specifické schopnosti a dovednosti uživatele s důrazem na sociální a komunikační dovednosti. V rámci služby je realizován i program podporované zaměstnanosti.

Podpora samostatného bydlení zahrnuje služby v rámci tréninkového bydlení. Uživatelé bydlí v samostatných bytech a cílem služby je získání dovedností, umožňujících vlastní samostatné bydlení.

Odborné sociální poradenství zahrnuje pomoc při prvním kontaktu s klientem, při řešení pracovních právních vztahů, v orientaci v legislativě, ale i práci s rodinou a pomoc při řešení obtížných životních situací i koordinaci sociálních služeb v Arkadii.

Odlehčovací služba pomáhá odlehčit a zajistit odpočinek pro rodiny a blízké osoby klientů, zvládnout mimořádné životní situace pečujících osob, jejich hospitalizací či vyřízení úředních záležitostí.

Sociálně-aktivizační služby jsou zaměřeny na volnočasové aktivity: sportovní, hudební a výtvarné kroužky, jednorázové kulturní, sportovní nebo rekreační akce.

Také **zdravotnické služby** Arkadie se již rozvinuly do solidní šíře. Kromě *léčebné rehabilitace*, poskytované nestátním zdravotním zařízením a činností rehabilitační pracovnice na všech střediscích Arkadie jsou klientům poskytovány i služby *alternativních terapií*: muzikoterapie, canisterapie, ergoterapie a hipoterapie.

V dnešních časech nedostatečně fungující veřejné dopravy je mimořádně záslužná práce Arkadie také při zabezpečování **pravidelné denní dopravy** osob se zdravotním znevýhodněním. Tu Arkadie provozuje, společně s SPC Teplice, pro 80 osob, v délce 450 km, přesto, že není systematicky financována.

Samotná oblast **vzdělávání**, již Arkadie před dvaceti lety svou činností zahájila, také nezůstala jen na úrovni původní pomocné a zvláštní základní školy z roku 1991. V roce 2012 Arkadie provozuje základní školu praktickou pro vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, základní školu speciální pro vzdělávání žáků se středně těžkým mentálním postižením, praktickou školu jednoletou a dvouletou, v níž se vzdělávají absolventi ZŠ speciální a ZŠ praktické se souběhem postižení. Kromě toho Arkadie zajišťuje i logopedii (nápravu řeči).

Součástí školy je i školní družina a školní klub s **výchovnými programy** v době mimo vyučování, ale také zájmové kroužky sportovní a kulturní.

Arkadie jako společnost pro komplexní péči o zdravotně postižené je v současné době dokladem toho, že sociotvorná občanská sdružení dokáží být pro lidskou společnost daleko prospěšnějšími i produktivnějšími podniky než mnohé renomované ziskové penziony a ústavy. A je také dokladem toho, že volba dobrého kritéria efektivnosti vlastní práce a podnikání není pro naplnění smyslu lidského života nepodstatná.

(blíže viz: www.arkadie.cz)

Kulturní noviny - první družstevní periodikum v České republice

Jiří Plocek (Kulturní noviny)

V roce 2009 došlo k přechodu Literárních novin, nezávislého politicko-kulturního periodika se slavnou tradicí a v uplynulém desetiletí se silnou vazbou na nejrůznější občanské iniciativy a nekomerční kulturu, pod společnost Litmedia, a.s. Jejím většinovým majitelem je mediální magnát Miroslav Pavel (generální ředitel a předseda představenstva vydavatelství Vltava-Labe-Press). Při tom přechodu také vznikl konflikt mezi částí dosavadních redaktorů a novým vedením redakce, které krom jiných odlišností chtělo především sloužit záměru svého vlastníka a přiblížit LtN mediálnímu mainstreamu. Což znamenalo opustit občansky angažovaný přístup a náročnější intelektuální pojetí novin ve prospěch větší sdělnosti a konzumnosti. Ve prospěch kapitálu a nikoli sdílené ideje.

Družstvo bylo založeno prvními 19 členy v říjnu roku 2009, začalo vydávat občasná ukázková čísla a připravovat si půdu pro pilotní ročník. Záměrem bylo vytvořit tištěné periodikum, které nebude poskytovat běžné novinové zpravodajství (v tomto nelze soutěžit s nástupem webových médií), ale půjde o reflexivní, názorový list výše naznačeného zaměření. Mezi členy družstva se objevily výrazné osobnosti z různých oborů - filosof prof. Erazim Kohák, politolog Jaroslav Šabata, evangelický duchovní Jan Šimsa, spisovatelky Eva Kantůrková a Alena Wagnerová, nakladatel Jan Šabata, imunolog prof. Václav Hořejší, novináři Ivan Hoffman a Patrik Eichler a mnozí další. Během prvního pololetí roku 2011 dosáhl počet členů 60 (jsou z celé republiky, členský vklad se dle stanov pohybuje od 5 do 50 tisíc Kč) a byla nashromážděna část kapitálu pro připravované periodikum. Další zdroje byly získány z grantů (oblast kultury) a reklamní spolupráce. V červnu 2011 jsme zahájili vydávání pilotního ročníku čtrnáctideníku Kulturní noviny v průměrném nákladu mezi 1000 - 1500 kusů (část nákladu šla na marketingové účely, například do palubní nabídky autobusů Student Agency atd.).

Inspirace z Berlína

Kulturní noviny se inspirovaly ve své myšlence německým družstevním deníkem „taz.die tageszeitung“. To je dříve radikálně levicový, dnes poněkud liberálnější názorový list, se silným občanským a ekologickým zaměřením, který se svou kritičností a nepoddajností stal poměrně výrazným hlasem na německé mediální scéně. Náklad listu „taz“ je sice asi až pátý či šestý v pořadí mezi německými deníky (kolem 60 tisíc kusů prodaného nákladu), ale jeho relevance je vyšší, protože jej sledují politicky angažovaní lidé, publicisté a instituce. Podobně jako je relevantní u nás Respekt, přestože má desetinový prodaný náklad proti MfDNES.

Smysluplnost listu „taz“ pro německou společnost dokládá i počet družstevníků rozptýlených po celém Německu - v letošním roce překročil 11 500! To nejsou pouzí předplatitelé, nýbrž

lidé, kteří vkládají do družstva jednorázový vklad minimálně 500 EUR, protože chtějí mít noviny právě takového typu.

Občanská společnost a její zralost

Noviny „taz“ mají za sebou více než třicetiletou historii, v letošním roce oslavily 20 let družstevní existence. Z těchto 20 let byl list většinu doby ztrátový a ztrátu kompenzoval nárůstem členských vkladů, což byla nutná daň za „politický zisk“, kterým byla sama existence novin, nezatížených reklamami a nutnými ideologickými úlitbami. Existence těchto novin, stejně jako jejich další činnost a společenské aspekty, poukazují také na rozdíl mezi českou občanskou společností a německou. My jsme na vlastní kůži poznali, že ta česká je více skeptická, konzervativní, nezralá a až tváří v tvář dramatickým „reformám“ současné vlády a růstu sociálního napětí začíná pomalu chápat, že pokud nepozvedne svůj hlas, nezačne se zajímat o politicko-sociální reflexi a její podporu, pokud zkrátka nezačne být aktivní, tak se jí správa státu vzdálí natolik, že stát nebude nakonec sloužit svým občanům, ale jen těm, kteří jsou aktuálně u moci.

Přesto se nevzdáváme, i když po vydání pilotního ročníku čtrnáctideníku Kulturní noviny z ekonomických důvodů přecházíme od července 2012 na web. Začali jsme na zelené louce, jsme historicky prvním experimentem svého druhu v české historii. Jsme lakmusovým papírkem stavu naší společnosti, která v historii měla vynikající družstevní tradice, i v kultuře, a která se znovu probouzí a emancipuje po etapě totalitní moci. Pokud lze nějak popsat poučení či rezervy, vyplývající z našich dosavadních zkušeností, tak ty jsou kromě obligátního nedostatku financí (pracujeme ve velké míře na dobrovolnické bázi) v naší akceschopnosti, v propojování občanských a kulturních iniciativ, v hledání způsobu, jak účinně poskytovat mediální či redakční služby obdobným formacím, jako je ta naše - komunitním či družstevním. Na druhé straně je třeba konstatovat, že se za rok existence noviny výrazně vyprofilovaly přinejmenším v důležitých oblastech školství a vzdělávání, sociální agendy, zdravotnictví a ekologie. O rozměru kultury netřeba hovořit, ten je nám bytostně vlastní.

Noviny jsou komplexním organismem, který v sobě obsahuje mnoho aspektů a družstevní charakter jim dodává rozměr, který nemá žádné médium z běžného mediálního světa - je to rozměr společenství. To společenství, přestože je viditelně prezentováno třeba jen omezeným počtem publicistických osobností, je zdrojem námětů a sebereflexe. I z toho důvodů u příležitosti každoroční členské schůze pořádáme konference, které se zabývají tématy, jako jsou alternativní či angažovaná média a jejich rozvoj. Jsme ve spojení s dalšími mediálními družstvy v zahraničí. I zde se projevil solidární charakter družstevnictví. Ono příkladně německé družstvo „taz“ vyhlásilo letos mezi svými družstevníky kampaň na podporu svých partnerských mediálních družstev - kromě nás ještě švédského Fria Tidningen, tureckého Bir Gün, a uruguayského La Diaria. Bylo by krásné, kdybychom jim to mohli jednou nějakým způsobem oplatit.

Jiří Plocek je publicista, předseda představenstva a šéfredaktor Kulturních novin.

Družstvo – jeho obsah a legální forma (Ze zkušeností Družstva lidových akcionářů)

Eva Krtková

(Klub samosprávného lidového podnikání –
společnost pro zaměstnaneckou participaci, o.s.)

Motto:

Vzájemně podpůrné aktivity mají v ČR velmi omezený výběr, jakou právní formu zvolit. Formu družstva tedy mohou přijmout i organizace, jinde ve světě známé jako „mutuálky“, případně vzájemně podpůrné fondy. Ač to pak nejsou typická družstva, i z jejich zkušenosti, „radostí a starostí“ se lze poučit.

M. Hunčová

Investiční privatizační fond

Máme-li ukázat, v jaké netradiční oblasti lze také uplatnit družstevní podnikání na konkrétním příkladu, je nutno začít na počátku 90. let. V kupónové privatizaci tehdy vznikl investiční privatizační fond, jehož zakladatelé se pokusili o uplatňování principů samosprávného podnikání a zaměstnanecké participace. Fond byl relativně úspěšný (své kupóny do něho vložilo přes 20 tis. DIKů – držitelů investičních kuponů, později akcionářů, majetek činil cca 450 mil. Kč). Úspěšnému náboru do fondu výrazně napomohla široká síť spolupracovníků, z nichž následně vznikl kolektiv tzv. regionálních zmocněnců, kteří fungovali jako určitý mezistupeň mezi pražským vedením fondu a jeho akcionáři v jednotlivých lokalitách.

Fond byl i ve své další činnosti úspěšný a ze ziskového hospodaření pravidelně vyplácel akcionářům dividendy. Vysoký počet akcionářů a snaha o jejich maximální informovanost však narážely na technické problémy, jakým byla např. usnášeníschopnost valné hromady. Fond proto široce využíval plných mocí, jimiž akcionáři pověřovali jiné členy, zejména regionální zmocněnce, k zastupování na valných hromadách a hlasování na nich.

Kritický bod existence fondu nastal momentem ohrožení „nepřátelským převzetím“. Fond měl v majetku akcie jisté firmy, o jejichž získání všestranně usilovala společnost jednoho (dnes již odsouzeného) aktivního privatizátora. Protože fond odmítal jeho nabídky na odkup těchto akcií, uchýlil se tento „privatizátor“ k nekalému postupu – zmocnil se přímo adresáře fondu vedeného Střediskem cenných papírů a obeslal všechny akcionáře fondu lukrativní nabídkou odkupu jejich akcií. Díky živým kontaktům se členy se o tom vedení fondu dozvědělo okamžitě a mohlo reagovat alespoň vysvětlujícím dopisem členům, ale to nebylo trvalé řešení. Fond proto na mimořádné valné hromadě změnil své stanovy, a to tak, že omezil sílu hlasovacího práva jednoho akcionáře na 200 hlasů, a to i v případě, že měl akcií více. Tento demokratický

princíp hlasování plně respektoval charakter fondu vzniklého z kupónové privatizace a trvale znemožnil riziko, že by mohlo být přijato usnesení, které by prosazením zájmu velkého vlastníka poškozovalo zájmy drobných akcionářů.

Družstvo drobných lidových akcionářů (DLA)

Fond nicméně stejně ukončil svoji činnost, a to po další změně legislativních podmínek. Fondy se tehdy měly postupně „otevírat“, tj. měnit se na tzv. otevřené podílové fondy spravované příslušnými správci. Pro samostatný fond drobných akcionářů, nespravovaný žádnou bankovní institucí, by to znamenalo předání všeho dosud získaného majetku cizímu správcí a ztrátu vlivu na další vývoj. Vedení fondu tehdy navrhlo a akcionáři schválili dobrovolné ukončení činnosti fondu likvidací s výplatou podílů na likvidačním zůstatku. Protože však řada akcionářů měla zájem na dalším pokračování, vzniklo vedle fondu nové družstvo.³⁶ To založili akcionáři likvidovaného fondu a jako členský vklad sloužily akcie původního fondu, z nichž fond následně vyplácel podíly na likvidačním zůstatku.

Do tohoto družstva „drobných lidových akcionářů“ přešla část původních akcionářů s odpovídajícím podílem majetku původního družstva. Z hlediska zaměření lze toto družstvo označit za „družstvo bez přívlastku“. Získalo část majetku fondu (zejm. akcie a nemovitosti a peníze), ale také přibližně 9 tisíc členů s vklady cca do 10 tis. Kč, převážně důchodového věku, zvyklých na pravidelné výplaty podílů na zisku. Družstvo sice vykonává kromě správy svého majetku i další podnikatelské činnosti, ale především svými několika zaměstnanci (členy družstva). Nalezení takového předmětu podnikání, který by dokázal více využít přímo činnosti jeho členů při jejich teritoriálním celorepublikovém rozmístění a vysokém věkovém průměru, se po celou dobu existence družstva nepodařilo. Převažujícím očekáváním členů odpovídá strategie družstva, orientovaná na tvorbu zisku a výplatu podílů z něj. Současně vnímají své členství v družstvu a možnost výběru svého podílu jako disponibilní finanční rezervu.

„Vybrání“ svého podílu realizuje člen vystoupením z družstva a stanovení výše vypořádacího podílu vychází z hodnoty majetku družstva dle schválené účetní závěrky za dané období. Zákon mluví o kalendářním roce, což by znamenalo, že člen, který požádá o ukončení členství v průběhu roku, bude vypořádán po členské schůzi, která schválí účetní závěrku za tento rok (= požádá-li o vystoupení v lednu, bude na výplatu čekat cca 16 měsíců, požádá-li v prosinci, pak jen 7). Proto byl v popisovaném družstvu zaveden režim čtvrtletních závěrek schvalovaných představenstvem, díky čemuž dostávají lidé výplatu svých podílů aspoň za „běžná“ čtvrtletí (2. a 3.) v horizontu měsíců. Z důvodu rychlejšího odbavování vystupujících členů probíhá (a je organizována) i možnost převodů podílů mezi členy, a to za aktuální hodnotu podílu.

Dosavadní více než desetiletá činnost družstva ukazuje, že očekávají-li členové především zhodnocování majetku s každoroční výplatou podílů na zisku a možnost rychlého zpětného výběru svého podílu, je to naplňováno. Současně je zřejmé, že tato praxe, zejména při vysokém věkovém průměru družstva, není trvalým řešením. Za zajímavé považuji srovnání s akciou společností (konkrétně s výše zmíněným investičním fondem), a to z různých pohledů:

36 Výběr právní formy nového subjektu nebyl jednoduchou záležitostí, v úvahu přicházela v podstatě jen forma družstva či občanského sdružení.

- **Majetek firmy** - u fondu zůstává při vystoupení člena nezměněn, u družstva se při vystoupení člena snižuje o vyplacený podíl.
- **Člen a jeho peníze** (aneb jak se ke „svým penězům“ dostane) - u fondu prodejem akcií v RMS, dostane částku dle aktuálního kurzu akcií; dnes je to obtížnější, protože u veřejně neobchodovatelných akcií si musí zájemce o prodej sám najít kupce; u družstva na základě žádosti o vystoupení s výplatou vypořádacího podílu s tím, že vystupující člen dostane částku dle účetní závěrky za dané čtvrtletí (alternativa: prodej jinému členovi).
- **Pozice představenstva** - fond: pracuje se známou hodnotou majetku, do níž se nepromítá počet akcionářů ani jejich struktura; družstvo zná aktuální hodnotu majetku, ale neví, kolik z něj bude muset vyplatit již v následujícím čtvrtletí (tj. kolik členů požádá o vystoupení s výplatou).
- **Valná hromada a členská schůze** - u fondu je valná hromada usnášeníschopná při účasti min. 30 % oprávněných akcionářů (vzhledem k počtu cca 20 tis. osob byl používán institut plných mocí); u družstva je členská schůze usnášeníschopná při účasti min. 50 % oprávněných členů (vzhledem k aktuálnímu počtu cca 6 tis. osob je použit institut plných mocí).
- **Hlasování** - u fondu 1 člen = max. 200 hlasů, a to i má-li více akcií (bylo upraveno ve stanovách k ošetření drobných akcionářů před nepřátelským atakem); u družstva 1 člen – 1 hlas. Plné moci jsou přitom vystaveny tak, že
 - přímá účast má přednost (přijde-li člen, který vystavil plnou moc, osobně na členskou schůzi, hlasuje samozřejmě sám)
 - člen má právo vystavenou plnou moc kdykoliv zrušit
 - členové vždy přesně vědí, co bude předmětem jednání a hlasování členské schůze – měsíc před členskou schůzí dostávají spolu s pozvánkou i příslušné informace.

Závěrem

Přijetím právní formy družstva fond vyřešil svou existenci jako vzájemně podpůrný fond s cílem zajistit ve sdružení a v součinnosti členů (byť svým vlastním mechanismem) optimální výnos z kupónové privatizace svým členům. Za účel sdružení lze považovat vlastní způsob „důchodového připojištění“ členů. Tento fond - družstvo však, má-li zajistit pravidelný výnos členům, musí působit na otevřeném trhu a majetek aktivovat. Věková struktura členů s sebou dnes přináší problém odčerpávání majetku vyplácením podílů vystupováním členů, případně v rámci dědictví; forma družstva se stává pro tento účel neúnosnou. Družstvo se dostává do existenčních problémů.

Co formovalo dnešní stav družstva? Právní forma nerizikového *vzájemného podpůrného fondu* však u nás neexistuje. Možnost existence družstva jako *spolku* (KSLP) a jím založeného a demokraticky ovládaného *podniku* (investičního fondu) naše právo neumožňuje. Pro samosprávný investiční fond „těsná“ právní forma družstva, ve stanovách neupřesněný účel založení (ve smyslu aktivit vzájemně podpůrného fondu), problémy s vnitrodružstevní demokracií, povaha majetku družstva, turbulentní tržní prostředí a další okolnosti.

Na Pražské škole alternativ se podílejí:

Ekumenická akademie Praha

Občanské sdružení Ekumenická akademie Praha (EAP) je nevládní nezisková organizace, která je aktivní od roku 1995 a zaměřuje se na otázky sociální spravedlnosti, udržitelného rozvoje, vztahů církve a společnosti, a ve významné míře otázkami vztahů Severu a Jihu. Záměrem akademie je vytvářet fórum pro otevřenou diskusi o těchto otázkách a to v široké spolupráci s partnerskými institucemi doma i v zahraničí. EAP se věnuje vzdělávání dospělých a mládeže formou přednášek, studijních pobytů, seminářů, konferencí, kampaní a publikační činnosti. Od roku 2004 EAP provozuje velkoobchod se spravedlivě obchodovaným zbožím (fair trade), má vlastní obchod a prodává fairtradové zboží prostřednictvím internetu. Výnosy z obchodních aktivit slouží k financování vzdělávacích programů. V roce 2005 EAP realizovala rozvojový projekt v Zambii, který zajistil z obnovitelných zdrojů elektrifikaci školy a zdravotního střediska.

EAP iniciovala českou koalici Milostivé léto (Jubilee Czech), zaměřenou na oddlužení chudých zemí; je členem Ekumenické asociace akademií a laických center v Evropě (Oikosnet), evropské sítě EURODAD (European Network on Debt and Development), organizace World Fair Trade Organisation, zakládajícím členem Českého fóra pro rozvojovou spolupráci (FoRS), Asociace pro Fair Trade, kampaně Česko proti chudobě, národní koalice Social Watch a podílí se na práci několika dalších evropských sítí nevládních organizací a spolupracuje s desítkami organizací doma i v zahraničí.

Pro zahraniční partnery organizuje studijní cesty a pobyty v Praze a České republice. Pro domácí veřejnost a organizace všeho druhu nabízíme semináře, školení, přednášky a prezentace. Bližší informace o aktuálních tématech naší práce naleznete na našich webových stránkách.

Kontakt:

Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50
186 00 Praha 8
Tel.: 272 737 077 (fax a záznamník), 272 733 044
Email: ekumakad@ekumakad.cz
Web: www.ekumakad.cz

Ekumenická
Akademie
Praha

Fair & Bio

obchod s fair trade zbožím

Provozujeme maloobchod s produkty fair trade (kávou, čajem, čokoládou, kořením aj.), fair trade rukodělnými výrobky a dalším zbožím.

Fair&Bio obchod, Sokolovská 29, Praha 8 – Karlín (u metra Florenc)

Otvírací hodiny: pondělí - pátek 11.00 – 19.00

Tel.: 222 222 561

Fair trade zboží je také možné zakoupit v internetovém obchodě obchodního družstva Fair & Bio: www.fair-bio.cz

Alternativa Zdola

Globální ekonomická krize prvního desetiletí 21. století signalizuje hluboké problémy systému, který čerpá omezené přírodní zdroje bez valného ohledu k regeneračním schopnostem naší planety, vyrábí stále více zboží pro uměle vyvolávané potřeby a přitom systematicky zadlužuje konečné spotřebitele, nebyvale rozšiřuje příjmovou a majetkovou nerovnost mezi lidmi a odsouvá stále více lidí na okraj společnosti. Domníváme se, že tyto dlouhodobé problémy systému nebudou odstraněny obnovou hospodářského růstu, ale jejich řešení bude vyžadovat zásadní úpravy modelů ekonomických a společenských aktivit. Z těchto důvodů je nutné, aby se občané stali spolutvůrci potřebných změn, nespolehali se pasivně na politiky, ale aktivně navrhovali, zkoušeli a zaváděli přijatelné alternativní postupy.

V České republice existuje velké množství organizací a hnutí, které se zabývají teoretickým i praktickým rozvojem alternativního systému zdola. Úsilí o změnu je však často dílčí a roztržštěné, a proto se domníváme, že je na čase tyto různé aktivity propojovat, spojovat síly a spolupracovat na solidární a všestranně prospěšné bázi. Jedním z našich cílů je proto vytvoření propojené sítě organizací různého typu. Mohou to být družstva, ekologická, genderová či duchovní hnutí a další iniciativy a místní organizace politických stran, jedno však budou mít společné - hledají alternativy k současnému neudržitelnému systému a spoléhají přitom na aktivity zdola. Tato pestrá síť zahrnuje i spolupráci se zahraničím (s prvními kontakty na Slovensku, v Německu a Rakousku).

Stavíme na hodnotách, jimiž jsou především:

- svoboda vyjádřená v možnosti skutečného výběru životních cest, včetně nekonzumního způsobu života,
- rovnost, kterou ale neztotožňujeme s rovnostářstvím,
- přímá demokracie, neboť se domníváme, že lidé jsou dostatečně způsobilí na to, aby o společných záležitostech mohli rozhodovat sami,
- spolupráce a solidarita jako nezbytné podmínky pro rozvoj místní samosprávy a komunitního života,
- spravedlnost, která je podmínkou fungující spolupráce,
- udržitelnost veškerých, nejen ekonomických aktivit a
- tvorba a ochrana životního prostředí, tvořící základní rámec našeho uvažování.

Institucionální základ pro společnost, která by mohla naplňovat takové cíle, vidíme v samosprávné síti občanských komunit, spolupracujících nejen na úrovni ekonomické, ale i politické a kulturní. Neznamená to však, že chceme předkládat nějaký jediný správný vzor k následování - naopak v různorodosti a pestrosti vidíme sílu naší sítě.

Jde nám především o to, aby stávající organizace či hnutí vystupovaly z izolace a navazovaly spolupráci jak mezi sebou, tak především s obcemi a nabízely jim odborné a organizační zázemí pro potřebné změny. Pokud takováto spolupráce odstraní duplicitu, shromáždí potřebnou odbornou kapacitu, propojí ty, kdo umí, i ty, kdo potřebují pomoc, dosáhne synergického efektu a může významně urychlit rozvoj „zdola“ a vrátit občanům zájem o věci obce a větší podíl na politickém rozhodování.

Kontakt:

Email: info@alternativazdola.cz

Web: www.alternativazdola.cz

Eurosolar – národní sekce evropského sdružení pro obnovitelné zdroje

Základním úkolem a cílem této organizace je úplná náhrada současně používané fosilní a jaderné energie obnovitelnými zdroji energie.

Evropská organizace má v současnosti 14 národních sekcí. Byla založena v roce 1988 iniciativou politika SPD Hermanna Scheera, který byl prezidentem této organizace až do své smrti 14. října 2010. V dubnu 2011 byl jmenován posmrtně čestným prezidentem Eurosolaru. Evropská platforma vydává čtvrtletník Solarzeitalter, který má náklad 4000 kusů.

V roce 2001 inicioval Eurosolar založení Světové rady pro obnovitelné zdroje (WCRE) a s touto organizací stál u zrodu světové mezvládní organizace IRENA (International Renewable Energy Agency), která sdružuje vlády cca 140 zemí.

Evropská platforma Eurosolaru uděluje každoročně již více jak 15 let několik Evropských slunečních cen v oblastech projektů obnovitelné energie, měst a obcí iniciativních v zavádění obnovitelné energie, jednotlivcům, firmám i společnostem za jejich úsilí ve věci zavádění, výzkumu a podpory obnovitelných zdrojů.

Vedle těchto aktivit se Eurosolar podílí na mnohých konferencích - například:

- Evropská konference „Sluneční energie v architektuře a urbanistice“
- Mezinárodní konference o skladování obnovitelné energie - IRES
- Konference o biomase: „Zemědělec jako energetický a surovinový hospodář“
- Konference „Městské podniky s obnovitelnými zdroji“.

Česká sekce byla založena v roce 2000, podepsala evropský statut, který ukládá národním sekcím mít ve svém programovém prohlášení cíl úplné náhrady soudobého energetického systému obnovitelným, a od té doby stále vyvíjí činnost v tomto smyslu. Česká sekce se zabývá především propagací obnovitelné energie na školách. Za poslední čtyři roky bylo uspořádáno přes sto přednášek v různých městech České republiky, převážně na gymnáziích, fakultách i na setkáních různých spolků a sdružení či na různých kulturních událostech.

Česká národní sekce má živé a navštěvované stránky, na nichž jsou uveřejňovány překladové články z časopisu Solarzeitalter, původní články a krátké zprávy ze světa a z domova týkající se ochrany klimatu, obnovitelných zdrojů, přírodních materiálů a další témata vždy s odkazy na původní zdroje.

Eurosolar vydává memoranda na základě aktuálního dění v politice obnovitelných zdrojů, zveřejňuje je na svých stránkách a zasílá je politikům do Parlamentu ČR.

Posledních jedenáct let uděluje české sluneční ceny vždy ve dvou kategoriích – v kategorii slunečního činu (projekty, výzkum, inovace...) a v oblasti slunečního slova (politická a mediální podpora) obnovitelných zdrojů energie.

Organizace pracuje na dobrovolné bázi nízkorozpočtovým způsobem a zásadně nepřijímá žádné granty od velkých energetických firem ani od ministerstva průmyslu a obchodu. Předsedou rady sdružení je Milan Smrž, který je rovněž viceprezidentem evropské asociace.

Kontakt:

Eurosolar

Truhlářská 11

110 00 Praha 1

Tel.: +420 222 314 564

Email: info@eurosolar.cz

Web: www.eurosolar.cz

www.eurosolar.org

Masarykova demokratická akademie

Masarykova demokratická akademie, o. s. je sociálnědemokratickým think-tankem, institucí popularizující hodnoty sociální demokracie, pořádající debaty, semináře a školení.

Funkci ředitele MDA vykonává od podzimu 2011 bývalý předseda české vlády a ČSSD Vladimír Špidla. Předsedou Představenstva MDA byl v únoru 2011 na tříleté funkční období zvolen místopředseda ČSSD Lubomír Zaorálek.

MDA vznikla v roce 1896 za účasti tehdejšího vůdce sociální demokracie Josefa Steinera a pozdějšího prvního československého prezidenta Tomáše G. Masaryka. V letech vlády KSČ byla její činnost přerušena. Až do roku 2009, kdy byla přejmenována, existovala jako Masarykova dělnická akademie.

MDA spolupracuje mimo jiné s německou politickou nadací Friedrich-Ebert-Stiftung, Evropským hnutím v ČR nebo Ekumenickou akademií. Ve spolupráci s FES pořádá mimo jiné školení pro začínající sociálně demokratické politiky a političky Akademie sociální demokracie.

Kontakty:

Masarykova demokratická akademie, o. s.
Hyberská 7, 110 00 Praha, CZ
+420 224 223 757
www.masarykovaakademie.cz
www.akademiesocdem.cz

ProAlt

Iniciativa pro kritiku reforem a na podporu alternativ ProAlt sdružuje lidi všech profesí, generací i názorů. Odmítá necitlivé plošné škrtky a reformy v oblasti důchodů, zdravotnictví, sociální a rodinné politiky, pracovního práva, školství, vědy a kultury, tak jak jsou připravovány současnou vládní koalicí. Chce těmto škrtům aktivně čelit.

Krátkodobým cílem ProAlt je zastavit nebo aspoň zmírnit reformy v těchto oblastech. Naším dlouhodobým cílem je vytvářet sebevědomou, aktivní, solidární a všestranně udržitelnou společnost.

Činnost jsme zahájili v srpnu 2010 zveřejněním prohlášení „Společnost se škrtnout nedá“. V národním i mezinárodním měřítku hájíme sociální spravedlnost, souměřitelnost ekonomického postavení společenských vrstev a skupin, ekologickou udržitelnost, solidaritu života na planetě a demokracii jako praktickou možnost každého občana ovlivňovat svůj život i věci veřejné. Odmítáme nárůst sociálních a ekonomických nerovností, ekologickou bezohlednost, privatizaci veřejného prostoru, statků a služeb a odsouvání občanů do role těch, kdo bezmocně přihlížejí rozhodování uzavřených elit.

Organizujeme se v pracovních skupinách, které sledují a řeší problematiku jednotlivých reforem a důležitých oblastí veřejné politiky. Debaty v tematických oblastech a jejich výsledky se snažíme propojovat. Kromě dlouhodobější práce na reformních tématech reagujeme i na aktuální politické události (například jmenování Romana Jocha poradcem premiéra).

Působíme odborně i aktivisticky. Pracujeme na analýzách vládních návrhů, dáváme je do kontextu evropského a světového vývoje a usilujeme o formulaci alternativ. Publikujeme v médiích a veřejně vystupujeme. Rozdáváme letáky a organizujeme petice. Pořádáme konference, demonstrace, happeningy a přímé akce. Víťame ve svých řadách každého, kdo se chce postavit reformám připravovaným současnou vládou. Způsobů, jak to činit, je mnoho, a každý může v ProAltu najít své místo a roli.

Věříme, že společnost se škrtnout nedá.

Kontakt:

Martin Škabraha (tel.: 732 126 617, martin.skabraha@proalt.cz)

Ondřej Lánský (tel.: 605 983 616, ondrej.lansky@proalt.cz)

Tereza Stöckelová (tel.: 777 591 994, tereza.stockelova@proalt.cz)

Web: www.proalt.cz

Socialistický kruh – SOK

Socialistický kruh - SOK - je občanské sdružení rozvíjející levicové myšlení a umění jako prostředek hledání alternativ k současnému ekonomickému, politickému a ideologickému systému. SOK se snaží propojovat filosofii, sociologii, politologii, ekonomii, umění a usiluje o všestranné vzdělávání. Pokouší se oživit myšlenku socialismu jako svobodné a spravedlivé společnosti navzdory její diskreditaci minulým režimem. SOK pořádá přednášky, konference, workshopy a vyvíjí publikační činnost.

SOK se v první řadě orientuje na otázky obecného teoretického významu, jako je např. vztah mezi ekonomikou a demokracií, charakteristika kapitalismu 20. století a globalizace, povaha současných světových krizových tendencí. Naše teoretické úsilí je též zaměřeno na hledání demokratických alternativ k současnému neoliberalně kapitalistickému světovému řádu s jeho krizovými tendencemi. Vycházíme ze západních levicových teorií a společensko-vědních analýz s cílem vyvodit z nich závěry, vztahující se k palčivým otázkám dnešní doby. Věnujeme se západním levicovým autorům, jako je Harvey, Sweezy, Wallerstein, Baran, Arrighi, Mandel, Dumenil, Lévy, Cockshott, Cottrell. Jsou to vesměs autoři, jejichž dílo je u nás stále takřka neznámé. Překlady textů ze západní levicové teorie a další materiály zveřejňujeme na naší internetové stránce (<http://sok.bz>).

Pokoušíme se rovněž západní levicové myšlení zpřístupnit širší veřejnosti. Za tím účelem byla založena edice SOK, v níž dosud vyšlo na deset titulů.

Uvědomujeme si, že levice dnes nemá jasné a přesvědčivé odpovědi na naléhavé problémy současného světa. SOK se nechce omezovat jen a pouze na rovinu čistě teoretickou, nýbrž si též klade otázky týkající se současné světové i české politiky, postavení levice v dnešním světě a v naší zemi a dlouhodobého levicového programu.

Kontakt:

Email: sok@sok.bz

Web: <http://sok.bz>

Socialistická Solidarita (SocSol)

SocSol je organizací aktivistů, kteří jsou přesvědčeni, že kapitalismus nefunguje a musí být nahrazen jiným systémem. Jako alternativu nabízí systém, který nazývá socialismem zdola. Jedná se o systém samosprávných rad, jež rozhodují o politických i ekonomických otázkách. Demokracie zde není omezena na hlasování jednou za čtyři roky, ale proniká dennodenně všemi oblastmi života společnosti. To umožňuje začít vytvářet společnost bez nezaměstnanosti, bez chudoby, bez útlaku.

SocSol naprosto odmítá režimy bývalého východního bloku v ČSSR, SSSR, ale také v Číně, na Kubě atd. Považujeme je za tzv. státněkapitalistické režimy. Hlásí se k tradici levicové opozice vůči těmto režimům.

SocSol se také zapojuje do nejrůznějších hnutí, která se snaží bojovat proti nejrůznějším nespravedlnostem. Od svého počátku byla iniciátorem nebo spoluiniciátorem Iniciativy proti rasismu, Iniciativy proti válce, Iniciativy Ne základnám, ProAltu a řady dalších. Organizovala výpravy na Evropská sociální fóra a účastnila se všech protestů proti úsporným opatřením a škrtkům.

Vydává měsíčník Solidaritu a zaznamenává zajímavé debaty a akce na TV Solidarita.

Kontakt:

www.socsol.cz

www.solidarita.tv

info@socsol.cz

Česká koalice Social Watch

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací usilujících o vymýcení chudoby a jejích příčin, o ukončení všech forem diskriminace a rasismu, o zajištění spravedlivé distribuce bohatství a naplňování lidských práv. Social Watch prosazuje mír, sociální, ekonomickou, environmentální a genderovou spravedlnost a zdůrazňuje právo každého člověka nežít v chudobě.

Síť Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem nezávisle sledovat dodržování závazků, přijatých na konferenci Organizace spojených národů o sociálním rozvoji v Kodani v roce 1995 a na Konferenci o ženách v Pekingu v témže roce. Na těchto konferencích bylo poprvé definováno odstranění chudoby a rovnost pohlaví jako společný celosvětový cíl – jeden z hlavních vedle míru a lidských práv.

Social Watch vydává každoroční zprávy o pokroku a nedostatcích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Výroční zprávy se staly první stálou monitorovací iniciativou v oblasti sociálního rozvoje a rovnosti pohlaví na národní úrovni a poprvé spojily tato dvě témata v nadnárodním měřítku.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

Česká koalice Social Watch vznikla v roce 2008 a hlavními tématy, na která se zaměřuje, jsou:

Chudoba a sociální práva
Rozvojová spolupráce
Genderová spravedlnost
Životní prostředí
Migranti a menšiny

Členy české koalice Social Watch jsou: Ekumenická akademie Praha, Gender Studies, Fórum 50 %, Trast pro ekonomiku a společnost, NESEHNUTÍ, Masarykova demokratická akademie, Eurosolar.

Další informace a publikace ke stažení naleznete na
www.socialwatch.cz
www.ekumakad.cz/cz/projekty/social-watch
www.socialwatch.org

V současné době koordinuje českou koalici Social Watch Ekumenická akademie Praha.

Kontakt:
Ekumenická akademie Praha
Sokolovská 50,
186 00 Praha 8
Tel./fax: 272 737 077
Email: karolina@ekumakad.cz
Web: www.ekumakad.cz

Nadace Rosy Luxemburgové

Nadace Rosy Luxemburgové – Rosa Luxemburg Stiftung (RLS)

Varšavská kancelář RLS – regionální kancelář pro střední a východní Evropu

Nadace Rosy Luxemburgové se obecně zabývá politickým vzděláváním. Ideově je blízká německé politické straně DIE LINKE, která má vlastní frakci ve Spolkovém sněmu. Sídlo nadace se nachází v Berlíně, kde působí od roku 1990.

Nadace spolupracuje s mnoha partnery po celém světě. Od roku 2003 existuje regionální kancelář ve Varšavě, která má na starost následující země: Polsko, Českou republiku, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Slovensko a Maďarsko. Regionální kancelář pro střední a východní Evropu podporuje projekty, které se věnují otázkám integrace v rámci Evropské unie, sociální spravedlnosti a rovného postavení.

Další odkazy:

Varšavská kancelář RLS: www.rls.pl

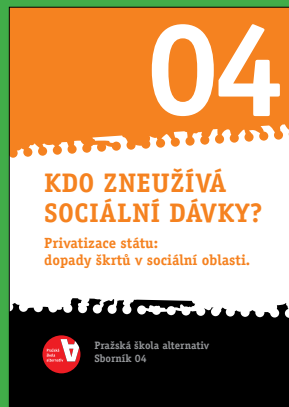
Centrála nadace RLS v Berlíně: www.rosalux.de/stiftung.html

Sborník Pražské školy alternativ číslo 04 vyšel pod názvem KDO ZNEUŽÍVÁ SOCIÁLNÍ DÁVKY?

Privatizace státu: dopady škrtnů v sociální oblasti.

- **ÚVOD: Je budoucnost zaměstnanosti v práci zadarmo? 3**
Linda Sokačová
(socioložka, Ekumenická akademie Praha)
- **Kdo zneužívá sociální dávky? 5**
Onďřej Lánský
(mluvčí, ProAlt, Iniciativa pro kritiku reform a na podporu alternativ)
- **Jak je to se zneužíváním dávek? 14**
Anna Šabatová
(předsedkyně Českého helsinského výboru)
- **Jak diskurs o „zneužívání dávek“ formuje praxi lokálních pracovníků oddělení hmotné nouze? 16**
Tereza Dvořáková (antropoložka, FHS UK)
- **Kde si nejlépe poradí s nezaměstnaností? Na poště 25**
Linda Sokačová (socioložka, Ekumenická akademie Praha)
- **Drábkovy reformy – cesta k nevolnictví. 27**
Lukáš Němec (politolog, člen Iniciativy ProAlt)

Sborník si můžete objednat na emailové adrese: alternativy@ekumakad.cz. Publikaci si můžete také vyzvednout osobně v obchodě Ekumenické akademie Praha Fair & Bio, Sokolovská 29, Praha 8 - Karlín. Jen 100 metrů od stanice metra Florenc. Otevřeno každý pracovní den od 11.00 do 19.00.

Pražská škola alternativ, podporovaná finančně Nadací Rosy Luxemburgové, nabízí v pravidelných intervalech přednášky, semináře a workshopy k aktuálním politickým, kulturním, ekologickým a ekonomickým tématům. Akce se konají každé pondělí mimo prázdnin od 18:00, místo konání DIVUS, jižní křídlo, Bubenská 1, Praha 7 (budova bývalých Elektrických, později dopravních, podniků, nad stanicí metra Vltavská, vchod od magistrály).